

מעיינותיך

למחשבת הב"ד / גיליון 71 / סיון ה'תשפ"ג

אור וחיות

גיליון נושא מיוחד
התפילה
במשנת
החסידות

3 העונג והתפילה

מאמר מאלף אודות חשיבות התפילה מתוך שמחה, מאת הגה"ח הרב מענדל ווכטר

16 פתח לבי בתורתך

עבודת התפילה כדרך להגיע לאופן לימוד התורה הרצוי

18 בכל קראנו אליו

גישות הקבלה והחסידות

מיוחד:

שעת צלותא שעת קרבא

כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א במשא מקיף אודות סוגיית התפילה בבית מדרשו של אדמו"ר הזקן זי"ע

בפתח הגליון

בעמדנו בסיום ימי ספירת העומר, המבטאים את תשוקתם של ישראל להתקרב אל הקב"ה עד להתבטלות מציאותם ב"הקדמת נעשה לנשמע", הרי זה הזמן המתאים לעסוק ב"עבודה שבלב - זו תפלה".

סוגיית "עבודת התפילה" נבחרה בנושא המרכזי בו יתמקד שבוע החסידות השנתי שיתקיים בע"ה לקראת י"ט כסלו הבעל"ט בבנייני האומה בירושלים, ובהתאם לכך עוסק גיליון זה בהארת זוויות שונות בעבודת התפילה כפי שהתבארו במשנת החסידות.

המשפיע הגה"ח ר' מענדל ווכטר שליט"א מכבד במה זו במאמר מיוחד בנושא השמחה בעבודת התפילה על פי תורת רבותינו נשיאי חב"ד.

אחד הנושאים שהעסיקו רבות את חכמי הקבלה היה בשאלת הפנייה בעת התפילה לעצמותו יתברך. מאמר מקיף מגולל את השקפת החסידות לשאלה זו, כמו גם השלכותיה על כללות עבודת ה'.

גולת הכותרת: שיעור מרתק מאת כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א במשמעות "עבודת הבירורים" בזמן התפילה, על פי משנת אדמו"ר הזקן זי"ע.

סקירה יקרה בגיליון זה סובבת אודות טעם אמירת פסוקי דזמרה, ומלמדת כיצד הביאור החסידי למהות תקנת אמירת מזמורים אלו מיישב אל נכון את התחבטות הקדמונים בזה.

כהכנה לזמן מתן תורתנו, אנו מגישים לפני קוראינו פסקאות נבחרות מדרושי חסידות המבארים את נחיצות היגיעה בתפילה כהקדמה ללימוד התורה.

ולסיום, כפרפרת שיש בה מן העיקר, מובאת אסופת סיפורים מעוררי לב מחסידים ואנשי מעשה ועבודתם בתפילה, על מנת להביא את התכנים העשירים האמורים מן הגיליון אל הסידור, המוח והלב.

המערכת

תוכן עניינים

לשמחה מה זו עושה

תפילה מתוך שמחה ועונג
כבסיס לתפיסת התפילה החסידית

3

סולם דא צלותא

עבודתו הפרטית של כל
איש ישראל בעת התפילה

11

כך לומדים תורה

כיצד נעשה אדם כלי מוכן
לקבלת האור האלקי שבתורה

16

מן העצם אל העצם

השקפות שונות בשאלת
עמידת האדם לפני ה'

18

שבחו של מקום

התבוננות בתכליתם
של פסוקי דזמרה

23

ואני תפילתי

תיאורים מלבבים
מתפילותיהם של חסידי אמת

28

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינות
ת.ד. 36251 ירושלים

www.toratchabad.com

להצטרפות למנוי: 072-2792066
לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060
לתגובות ולקבלת הגליון בדוא"ל: orvechayoot@gmail.com
עריכה: הרב יהודה כהן, הרב ישראל לב,
הרב משה שילת, הרב אברהם וולף

איך עומדין להתפלל

אלא מתוך

שמחה

של מצוה

מהי ההתבוננות הגורמת לשמחה בקיום כל מצוה? ♦ אילו סוגיות

ומסכתות זוכר אדם טוב יותר מאחרות, וכיצד מצביע הדבר על

מהותה של עבודת התפילה ♦ מלאכים ממתינים אלפיים שנה לומר

"קדוש", ואילו יהודי יכול ח"ו להיות "סכל ופתי" ולא להתייזב לתפילה

בנדרש - בשמחה רבה, היתרה על שמחת קיום כל המצוות

הגה"ח ר' אברהם מענדל וזכטר

לטעות כאילו גודל ענין השמחה שנאמר לגבי כל המצוות איננו תקף לענין התפלה.

אמנם, הרי מפורש בגמרא (ברכות לב, א) "איך עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה!" ולא רק ההכנה אל התפלה אלא גם התפלה עצמה צריכה להיות מתוך שמחה, כמו שפסק אדמו"ר הזקן (שם סי' א מהדו"ק ס"ח) ש"התורה והתפלה צריך להיות בשמחה, כמו שכתוב עברו את ה' בשמחה!"

ומצינו כן בקדמונים, ולדוגמא בספר חסידים

ידועה לכל דורשי ה' מעלת קיום המצוות מתוך שמחה, ובפרט להולכים לאורו של אור שבעת הימים הבעל שום טוב נ"ע, ועם זאת דומה כי מכל המצוות נגרע חלקה של התפלה.

תכליתה של התפלה במובנה הפשוט היא - בקשת צרכיו, ובהתאם לכך צורתה המעשית היא "כמי שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך, וגם יאמרנה בלשון תחנונים, כרש המבקש בפתח", כלשון אדמו"ר הזקן בשלחן ערוך שלו (או"ח סי' צח ס"ג). ולכן יש מקום

סימון יח) ש"שורש התפלה - שמחת לב בהקב"ה, שנאמר התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה', ולפיכך היה דוד מלך ישראל מנגן בכנור על כל תפלותיו וזמירותיו, למלאות לבבו שמחה באהבתו של הקב"ה".

לכאורה ניתן לחלק ולומר שאמנם בקשת צרכיו צריכה להיות בלשון תחנונים כנ"ל, אולם חלק התפלה של פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע בהם משבחים את הקב"ה - בהתאם למאמר רז"ל "לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל" - צריך להיות בשמחה, "דכך היא המדה דכאשר מתבוננים בגדולת הוי' הרי נעשה שמחת הנפש, וכמו שאנו רואים במוחש דכאשר האדם מדבר או מספר אודות מלך גדול או חכם וצדיק מופלא, הרי בעת סיפורו פועל בו רוממות הנפש, ומכל שכן בעת שהוא מתבונן בגדולת הוי', שנעשה שמחת הנפש ועליצותה" (ספר המאמרים תרפ"ט ע' 245).

השמחה - בכל חלקי התפלה

אולם מדברי האריז"ל (הקדמה לשער הכוונות) נראה שלא רק השירות והתשבחות צריכות להיאמר בשמחה, אלא גם בשאר חלקי התפלה, כולל בקשת צרכיו, נדרש המתפלל להיות בשמחה, מלבד הוידוי: "אסור לאדם להתפלל תפילתו בעצבון, ואם נעשה כך אין נפשו יכול לקבל האור העליון הנמשך עליו בעת התפילה; אמנם בעת שמתודה הוידוי ומפרט חטאיו, אז טוב להתעצב בכבוד, אבל בשאר התפילה נמשך לו נוק נפלא גדול על ידי עצבותו. אבל צריך להראות לפניו יתברך הכנעה גדולה באימה ויראה, אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה בכל האפשר".

כן מפורש בתורת הבעל שם טוב שהשמחה בשעת בקשת צרכיו אינה רק תנאי בצורת התפלה, אלא ש"כשיעמוד בתפלה מתוך שמחה של מצוה... בודאי יהי נענה בתפלתו" (כתר שם טוב אות ריב).

ובצוואת הריב"ש (קז) מבאר במשל מוחשי, ש"התפלה שהוא בשמחה גדולה בודאי יותר מקובל לפניו יתברך יותר מהתפלה בעצבות ובכבי'. ומשל על זה, כשעני שואל ומבקש ומתחנן לפני המלך בכבי' גדולה, אף על פי כן אין נותנין לו אלא דבר מה, אבל כשהשר שואל ומסדר לפני המלך שבח המלך בשמחה, ומתוך זה מבקש גם בקשתו, אז נותן לו המלך מתנה מרובה מאוד כמו שנותנים לשררות".

ברם, מובן בפשטות שהשמחה אינה רק מעין 'תכסים' שמטרתו מילוי הבקשות בצורה מלאה יותר מאשר כשהן נאמרות שלא מתוך שמחה... אלא בוודאי יש בזה עומק בעבודה שבלב זו תפלה, וכפי שאכן ממשיך האריז"ל בדבריו בביאור הטעם להכרח התפלה מתוך שמחה, "כרמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה, ואם משמשו בעצבות עבודתו נמאסת לפניו, וכמעט שעיקר המעלה והשלמות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה, בין בעת תפלתו ובין כשעושה איזה מצוה משאר המצוות. וכמו שאמרו בגמרא מההוא דהוה קברח טובא וכו' ואמר תפילין קא מנחנא, ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאד".

הרי שענין השמחה בשעת התפלה (כמו בכל מצוה) נוגע בעצם מהותה של התפלה, להיותה "עבודה שבלב", כמו שעבודת העבד צריכה להיעשות מתוך שמחה.

יתרה מזו: לאמתו של דבר, התפלה משולבת עם השמחה ואף מחוייבת להיות מתוך שמחה, ואדרבה - נחיצות השמחה בעבודת התפלה היא יותר מאשר בכל מצוה. ואיבעית אימא קרא, איבעית אימא סברא:

מקרא מלא דיבר הכתוב "עבדו את ה' בשמחה". והנה על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" דרשו רז"ל "איזוהי עבודה שבלב - זו תפלה", כלומר שכשנאמר בפסוק "עבודה" סתם הכוונה היא לתפלה, ואם כן כשנאמר "עבדו את ה' בשמחה", הכוונה היא שהתפלה צריכה להיות מתוך שמחה!

אמנם מלבד זאת ש"מקרא אני דורש", הרי ישנם כמה טעמים לכך שדוקא התפלה צריכה להיות מתוך שמחה:

ראשית, ידוע ביאורו של אדמו"ר הזקן (לקוטי תורה פרשת בלק) על כך שלדעת רבים מהראשונים התפלה אינה נמנית במנין המצוות - כי כל המצוות הן כנגד רמ"ח אברים, ואילו התפלה מקבילה לחוט השדרה [ולכן יש בתפלת שמונה עשרה ח"י ברכות, כנגד שמונה עשרה החוליות שבשדרה]. ולדידן, הרי אם כל מצוה צריך לקיים בשמחה, על אחת כמה וכמה התפלה שהיא "חוט השדרה" של כל המצוות!

אולם לא רק מ"קל וחומר" למדים זאת אלא ענין השמחה נוגע במהות ענינה של התפלה, ויובן בהקדים הבנת שורש השמחה כנפש האדם, כדלהלן.

תענוג - עומק הנפש

בעומק הנפש נמצא 'כוח התענוג' שהוא הסיבה הגורם לפעולת כל כוחות הנפש, וכנראה במוחש שכל עשיותיו של האדם נובעות מהתענוג שיגיע אליו - אם מפני העשיה עצמה החביבה עליו, אם מחמת התוצאה שתושג על ידה. ולדוגמה, על ידי התעסקותו בפעולה מסויימת הוא ירוויח ממון, ובממון זה יקנה דבר החביב עליו, וכיו"ב.

נמצא, אם כן, שה'תענוג' הוא האדם עצמו, והוא מבטא את הנפש עצמה. ולכן רואים אנו שפעולה הגורמת לאדם תענוג הוא יבצעה בחיות, בכל עצמותו ובכל כוחותיו. כך גם בלימוד התורה, אם זה בתחום בו "לבו חפץ" - אזי כל מעייניו יהיו בסוגיא הנלמדת, והלימוד יהיה מתוך פתיחת המוחין. כך שיצליח להבין בקלות גם ענינים סבוכים ויחדש סברות רבות ועמוקות. וכן להפך: פעולה שאדם מוכרח בה תיעשה מצדו רק בכוחותיו החיצוניים, ללא חיות ומתוך חוסר ענין, ואין צורך לומר שלא יעשה מעבר למדת ההכרח. וכך גם בלימוד - אם הוא מחוסר ענין בנושא הנלמד, בקושי יקלוט את הרובד החיצוני של הסוגיא, ואין צורך לומר שלא יחדש דבר מעבר להבנה השטחית.

מטעם זה, כידוע, ההצלחה בלימוד התורה תלויה במדת התענוג בעת הלימוד. ומצינו בחידושי רבינו אברהם מן ההר (נדריים מא, א), שהתענוג בלימוד התורה הוא ממש חלק ממצות תלמוד תורה.

כך גם לגבי כוח הזיכרון: מתוך כל המסכתות והסוגיות שלמד אדם בהיותו בתלמוד תורה ובישיבה, לכשיגדל יזכור בעיקר את אותן הסוגיות והמסכתות שלמד מתוך תענוג. והסיבה לכך היא משום שלימוד כזה נובע מתוך עצמיותו, ולכן הוא נחרת עמוק בנפשו, אולם ללא תענוג הרי 'הוא' עצמו לא נמצא בפעולה ובלימוד זה, ולכן גם כוחותיו הפנימיים אינם פעילים, משום שה'נפש'

אינה שותפה בזה. בפועל הוא אמנם מקיים מה שעליו לעשות, אבל הוא עצמו - שכלו ורגשותיו - מנותקים כביכול ממעשיו.

וגם במילי דעלמא - חוויית נעורים נעימה, כמו טיול וכיו"ב, נחקקת בנפש האדם ויזכור אותה גם בגדלותו, בעוד שאר מעשיו בימי נעוריו ירדו בתהום הנשיה.

תענוג ושמחה

והנה, הבדל משמעותי נוסף יש בין דבר שהאדם מתענג בו לבין דבר שהוא מחוסר תענוג בו: אילו יבשרו לאדם שתינתן לו אפשרות לקבל דבר תענוג או לעשות פעולה המענגת אותו, אזי הוא יתמלא שמחה וחדוה. ולהפך, אילו יודיעוהו שהוטל עליו לעשות על כורחו פעולה שאינו חפץ בה, ישקע בדכודך ועצב.

הטעם לכך הוא משום שהשמחה היא תוצאה של העונג וניזונה ממנו. מהות השמחה היא הרחבת הנפש ופתיחתה, ועל כן היא נובעת מכך שהנפש מתעוררת ומעוניינת בדבר שבו הוא עוסק.

ואף ש'תענוג' ו'שמחה' הינם כוחות שונים בנפש האדם [וההבדל ביניהם מתבטא גם בהלכה: ישנה מצות 'עונג שבת', ובשלחן ערוך בתחילת הלכות שבת ישנן הלכות מפורטות במה מענגים את השבת; לעומת זאת, ביום טוב נאמר "ושמחת בחגך", ובקיום מצוה זו יש תנאים אחרים המבוארים בשלחן ערוך סוף הלכות יום טוב. וראה מאמר ד"ה 'שמח תשמח' תרנ"ז בביאור ההבדל בכוחות הנפש בין תענוג לשמחה, עיי"ש באריכות], בכל זאת השמחה באה לאדם כאשר יש לו תענוג בדבר מסויים.

ולכן, כשמציעים לאדם לעשות דבר מה ורוצים לדעת אם הוא מתענג בזה אם לאו, בזאת ייבחן - כיצד הוא מגיב למשמע ההזדמנות שניתנה לו: אם ישמח, הרי זו הוראה על כך שיש לו תענוג מכך,

**המצוות הן כנגד
רמ"ח אברים,
ואילו התפלה
מקבילה לחוט
השדרה. והרי אם
כל מצוה צריך
לקיים בשמחה,
על אחת כמה
וכמה התפלה
שהיא "חוט
השדרה" של כל
המצוות!**

בזה. התפלה כולה הופכת לדבר חיצוני, וחסר כאן בעצם מהות ה"עבודה שבלב"!
מובן, אם כן, עד כמה השמחה היא חלק מהותי בתפלה.

הזמנה מהמלך

והנה, כשנתבונן בסיבות המביאות לידי שמחה של מצוה, נמצא כי סיבות אלו יגרמו לכך שדוקא התפלה תהיה בשמחה גדולה:

הסיבה הפשוטה לשמחה של מצוה היא מעצם קבלת הציווי, ומובא על כך ('היום יום' ח' חשוון) "משל גשמי: איש פשוט ביותר יש לו כטול פנימי אל החכמה ומעלת חכם, ככטול דהעדר תפיסת מקום לגמרי. וכן גם בהרגש החכם, הרי איש הפשוט אינו נכנס אצלו בנדר אנושי כלל - ואין זה דמכטלו ודוחה אותו, ח' דהו מדה רעה - ונחשב בעיניו שאין לו קשר של יחס עמו כלל. וה' כאשר החכם יצווה לאיש הפשוט לעשות איזה דבר בשבילו, הנה בציווי זה נולד מציאותו של האיש הפשוט, הן לעצמו, שמרגיש מציאותו אשר הוא יכול לקיים מצות החכם ולו יצווה לעשות דבר, והן בעיני החכם נחשב למציאות אשר אליו ידבר ויצווה, ולכך זאת הרי ציווי זה מאחד החכם הרם ונעלה עם האיש הפשוט ביותר".

כך גם בענין המצוות: כל נברא מוגבל אינו תופס מקום כלל אצל הקב"ה, שהוא למעלה לגמרי ממציות הנבראים והוא בלי גבול ואין סוף. והנה כשהנברא מקבל ציווי לעשות דבר מה עבור הקב"ה, הרי בזה ניתנת לו איזו מציאות חשובה, ודעת לנבון נקל את גודל השמחה הצריכה להתעורר בקבלת הציווי ובקימו.

והנה, בכל מצוה נפעלת באדם תחושת הגבהה ורוממות על ידי קבלת הציווי. אבל בתפלה אין זה ציווי בלבד, אלא ניתנת רשות מהקב"ה להגיע אליו ולדבר בפניו ולבקש ממנו!

יתרה מזו: באגרת הקודש (סימן כד) מתאר אדמו"ר הזקן את שעת התפלה כ"שעה אחת אשר בחר בה הקב"ה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא עת רצון לפניו להתגלות - לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם, ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומיחליו", וממחיש על פי משל למלך שדרכו "להיות הכיין עוזה בחדרי חדרים, וכמה שומרים על הפתחים, עד אשר כמה וכמה מצפים ימים

ואם לאו - הרי זה סימן להפך (ולהעיר ממתניתין מכשירין פ"ג מ"ו ותוספתא שם, הובא בגמרא בבא מציעא כב, סע"א: שמח הרי זה בכי יותן). והטעם לכך הוא משום שהשמחה נובעת מהתענוג.

תפלה מתוך הזדהות אישית

מכל האמור עולה המסקנה הברורה - עד כמה דווקא במצות התפלה אין השמחה רק תנאי חיצוני הבא להעדפה, אלא היא חלק מהותי בתפלה עצמה! ההסבר לכך, כי שונה היא מצות התפלה מרובן ככולן של מצוות התורה:

רוב המצוות עיקרן במעשה או בדבור, וכדי לצאת בהן ידי חובה די בכוונה מינימלית לפיה קיום המצוה הוא בגלל רצון הבורא (ובדרכן יוצאים ידי חובה גם בלא כוונה, כמבואר באריכות בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הלכות קריאת שמע (סימן ס) והלכות ספירת העומר (סימן תפט)). ואמנם "מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה", וקיום מצוה ללא הרגשה וקשר נפשי למעשה המצוה הרי הוא כבית אפל שכולו קיים בשלמות אבל אין בו אור, וכך גם מצוה יכולה להיות שלמה בכל דקדוקיה ופרטיה אבל בלעדי "נשמתה" היא ללא חיות ואור, אך מכל מקום יכול אדם להסתפק בהארה מינימלית, ולסמוך על דברי המשנה ש"העיקר הוא המעשה".

ברם, שונה היא מצות התפלה, שאם כי חייבים להוציא בפה את תיבות התפלה, אבל מהות התפלה אינה הדיבור בפה אלא כוונת הלב והידיעה שהאדם "עומד לפני המלך". ולכן נקראת "עבודה שבלב", וכמו שהגדיר הרמב"ם בהלכות תפלה ש"כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה" (וידועה השק"ט בפוסקים בנוגע למעשה, ודברי רבנו חיים הלוי בזה, ואכמ"ל). וזאת משום שהעדר כוונה בתפלה אינו חסרון צדדי בהידור מצוה, אלא חסרון מהותי בהגדרת המעשה כ"חפצא" של תפלה.

והנה, כיון שהתענוג והשמחה מהווים הוכחה על התחברות אישית לענין בו עוסק האדם, הרי שהתענוג בתפלה הוא יסוד באופן התפלה, משום שההזדהות הפנימית של האדם עם התפלה היא חלק ממהות התפלה. שהרי אם הוא מתפלל מתוך אילוץ, הרי זה כאילו שלח מישהו אחר שיתפלל במקומו (חובת הלבבות שער חשבון הנפש פרק ג). אמנם פיו מתפלל עבורו, אך ראשו ולבו אינם נוטלים חלק

ושנים לראות עוזו וכבודו. וכשעלה רצונו להתגלות לכל, והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו".

הקב"ה הוא בדרגה שלמעלה מכל השגה, ובעצם אין מקום כלל לאפשרות לעמוד לפניו. ובכל זאת נתן הקב"ה לכל אחד הזדמנות בה יאזין לתפלתו, ולא רק פעם בכמה שנים אלא כל יום ויום, ויתרה מזו - בכל יום שלוש פעמים, ופעמים רבות גם יותר משלוש. הרי מובן כמה גדולה צריכה להיות השמחה בכל פעם בה ניתן להגיע ולעמוד לפני המלך ולהתפלל לפניו.

ידוע שיש מלאכים האומרים בסך הכל שלוש פעמים "קדוש" במושך "שית אלפי שנין דהוי עלמא". היינו שבכל אלפיים שנה הם אומרים "קדוש" פעם אחת, וכך הם ממתינים אלפיים שנה עד שיזכו לומר שוב "קדוש". ואילו ליהודי יש זכות לומר בכל יום בכמה תפילות שלוש פעמים "קדוש"!

אדמו"ר הזקן ממחיש (בתניא פרק מו) במשל מ"מלך גדול ורב מראה אהבתו הגדולה והעצומה לאיש הריוט... ויורד אליו ממקום כבודו עם כל שריו ויהיו... ומכניסו להיכלו היכל המלך חדר לפניו מחדר מקום שאין כל עבד ושר נכנס לשם, ומתייחד עמו שם ביחוד וקירוב אמיתי וחיבוק ונישוק ואתרכקות רוחא כרוחא ככל לב ונפש, על אחת כמה וכמה שתתעורר ממילא האהבה כפולה ומכופלת בלב ההריוט... הזה אל נפש המלך בהתקשרות הנפש ממש מלב ונפש מעומקא דלכא לאין קץ, ואף אם לכו כלב האבן המס ימס והיה למים ותשתפך נפשו כמים בכלות הנפש ממש לאהבת המלך". ובעמדתו בתפלה, הרי הקב"ה מזמין כל יהודי להגיע אליו ולדבר לפניו, פנים אל פנים, והוא שומע ומקשיב לדבריו.

אם כן, ודאי שהשמחה בתפלה צריכה להיות גדולה פי כמה מהשמחה שבכל מצוה.

התאחדות מוחשית עם הקב"ה בעצמו

סיבה נוספת לשמחה בקיום המצוות נובעת מן ההתבוננות בכך שהחיות האלוקית שבכל העולמות מקורה מהארה בלבד מהקב"ה, שהרי הוא עצמו למעלה לגמרי מלהיות מקור לעולמות, ורק "הודו על ארץ ושמים", כלומר, רק זו והארה ממנו יתברך מחיה את העולמות.

ולא רק העולמות התחתונים מקבלים חיותם מהארה בלבד אלא גם עולמות העליונים - ואף גן עדן התחתון והעליון - מקבלים רק מזיו והארה בלבד. והטעם לכך, כי על אף גודל המדרגות ועומק ההשגות בגן עדן הרי גם בהן ישנה הגבלה, ולדוגמא מה שאמרו (הגיגה יג, א) חמש מאות שנה בין כל רקיע ורקיע, וכן עובי כל רקיע, ו"רגלי החיות כנגד כולם" וכו' - הרי שמכל מקום יש בזה גדר מספר, ואילו הקב"ה הוא בלי גבול ואינו בגדר מספר כלל, ורק הארה ממנו היא המחיה את העולמות להיותם בבחינת גבול ומספר.

זהו שכתוב "יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו - הודו על ארץ ושמים", כלומר: לא רק הארץ, אלא גם השמים מקבלים מהוד והארה בלבד ממנו יתברך.

כמו כן, גם ההשגה שמשיגות הנשמות ש"נהנין מזיו השכינה" - הרי הנשמה היא נברא מוגבל, ואם כן לא יתכן שתהיה לה השגה כלשהי בקב"ה בעצמו שהוא בלי גבול, ו"לית מחשבה תפיסא ביה כלל", ואכן השגתו בגן עדן אינה אלא ב"זיו השכינה", כלומר רק בהארה ממנו יתברך.

לעומת זאת, לענין התורה הרי "אורייתא וקוב"ה כולא חד", והמצוות הן "רמ"ח אברים דמלכא" כמבואר בתקוני זהר ("ת"ל עד, א). נמצא, שכל עוד האדם שרוי בהגבלתו אינו יכול לקבל אלא מהארה ממנו יתברך, ואילו בקיום מצוה ובלמוד תורה הרי הוא מתאחד עם הקב"ה בעצמו.

ואלו דברי אדמו"ר הזקן בתניא (פרק ד): ומאחר שהתורה ומצותיה מלבישים כל עשר בחינות הנפש וכל תרי"ג אבריה מראשה ועד רגלה - הרי כולה צרורה בצרור החיים את ה' ממש, ואור ה' ממש מקיפה ומלבישה מראשה ועד רגלה, כמו שכתוב צורי אהסה בו, וכתוב כצנה רצון תעטרנו - שהוא רצונו והכמתו יתברך המלוכבים בתורתו ומצותיה.

וממשיך, שזוהי כוונת המשנה באבות:

ולכן אמרו יפה שעיה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא, כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה שהוא תענוג ההשגה, ואי אפשר לשום נברא אפילו מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה', ולכן נקרא בשם "זיו" השכינה, אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד.

"עומד לפני המלך" על פי הלכות מפורטות כיצד עליו להתנהג ואלו דברים אין לעשותם בעת זו משום שהם כסותרים את ה"עמידה לפני המלך", הרי היחוד הינו מוחשי. כך שהתפלה היא ההזדמנות לחיבור מורגש עם הקב"ה וכמפגש של ממש "פנים בפנים".

וכלשון אדמו"ר הזקן (הובאה בספר השיחות תש"א ע' 42): "המפגש פנים אל פנים עם עצמות אור א"ס - הוא רק בשעת התפלה!"

מובן, אפוא, עד כמה צריכה להיות השמחה גדולה כשעומדים להתפלל לפני ה'.

ועוד: באגרת הקודש שם, בהמשך למשל המלך "שעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו", מתבטא אדמו"ר הזקן במילים חריפות על "מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו - כמה גרוע וסכל ופתי הוא, ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות. וגם הוא בזיון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו".

על משקל דבריו אלו אפשר להוסיף ולומר, כי גם מי שנעמד להתפלל אבל אינו מתמלא אושר ושמחה על הזכות שניתנה לו לעמוד לפני המלך - גם זה הוא "בזיון המלך", שהרי הוא מראה "שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו".

פולחנא דרהימותא

נקודה נוספת בענין התפלה מתוך שמחה:

כאמור, התפלה היא "עבודה שבלב", ועיקר עבודת הלב היא באהבת ה', כמבואר בקונטרס העבודה לאדמו"ר הרשב"ב (בתחילתו) על יסוד לשון הזהר (ח"ב נה, ב) "לית פולחנא כפולחנא דרהימותא" (ראה מאמר ד"ה שלא תהיה משכלה תשי"ב פרק ד). ומבאר שם (בקונטרס העבודה פרק ב) שלמדת היראה ניתן להגיע

ובמקום אחר בתניא (פרק מו) מבאר בזה אדמו"ר הזקן את נוסח ברכת המצוות "אשר קדשנו במצותיו", כלומר "שהעלנו למעלת קודש העליון ברוך הוא, שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו.. כי על ידי יחוד הנפש והתכללותה באור אין סוף ב"ה הרי היא כמעלת ומדרגת קדושת א"ס ב"ה ממש, מאחר שמתייחדת ומתכללת בו ית' והיו לאחדים ממש".

אילו יהודי יתאר לעצמו שבשעה שיקיים מצוה יזכה להתעלות לדרגת הבעל שם טוב, לדרגת האריז"ל, רבי שמעון בן יוחאי, לדרגת הנביאים שבימי בית המקדש, או אפילו לדרגת משה רבינו - הרי בכל הזדמנות שתהיה לו לקיים מצוה הוא יתמלא באושר עד אין קץ. ואם כן, הגע עצמך: אדמו"ר הזקן אומר לכל אחד שבשעה שיקיים מצוה הוא מתעלה לדרגת קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו!

דעת לגבון נקל כמה אושר ושמחה צריכים להיות מנת חלקו של יהודי בקיום כל מצוה.

ואכן מבואר בלקוטי תורה ודרושי חסידות ש"אשר קדשנו במצוותיו" הוא מלשון תענוג, כמו שאומרים "אשרינו מה טוב חלקנו" (ראה בכל הנ"ל בארוכה בד"ה החודש תרע"ז, תשי"ד. ד"ה מה יפית תש"ט ועוד). ובלשונו המתומצתת של רבנו זי"ע (לקוטי שיחות ח"ד ע' 355): "בשעה שמתבונן שנברא הוא מוגבל, ואף על פי כן נתן לו הקב"ה את האפשרות שעל ידי קיום המצוות

יתחבר עם הבורא, שזוהי העלי' הגדולה ביותר האפשרית - שהרי כל עילוי שהארם ישער לעצמו, הוא עדיין דבר מוגבל, ואינו מגיע כלל להעילוי של ההתקשרות עם הבורא הבלתי בעל גבול. ומכיון שזהו הדבר הגדול ביותר שמקבל - במילא נעשית על ידי זה השמחה הגדולה ביותר".

והנה, ההתאחדות עם הקב"ה שנעשית בכל מצוה הרי מקומה ברובד הרוחני של הנשמה, עד כדי כך שפעמים רבות האדם אינו מודע כלל ליחוד הנפעל בנפשו בעת קיום המצוה, וכמו שכתב אדמו"ר הזקן (שם) "שאני כבהמה בהיותי עמך, ולא אדע ולא ארגיש בנפשי יחוד זה". אולם בשעת התפלה, בה האדם

"שעה אחת אשר בחר בה הקב"ה מכל היום . . לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם, בתוך טומאותם, ולהמצא לדורשי ומבקשי ומייחליו"

להרגשים נעלים, אלא די בהתבוננות קלה בשביל להתעורר דרכה לשמחה בשעת התפלה:

תחילת סדר התפלה הרי היא בברכות השחר, שהם דברי שבח והודיה לקב"ה על שממלא את כל צרכינו. ובמכתב נפלא מרבנו זי"ע (אגרות קודש חכ"ב ע' שדמ), כמענה ליהודי שהתלונן בפניו שאין לו סיבות להיות שמח, כתב שישים לבו למה שאומר בברכות השחר ויהיו לו מספיק סיבות לשמוח... עלינו רק לשים לב למה שאנו אומרים בפנינו, והשמחה תבוא ותתעורר מאליה.

והנה, ישנם כאלו שאכן חושבים על מה שאומרים בברכות השחר, ומבינים שהקב"ה בחסדו מאפשר להם להניע את אבריהם וללכת ברגליהם, ומספק להם אזור למותניהם ונעליים וגם שכל להבחין בין יום ובין לילה, ובכל זאת הדבר לא מעורר אצלם די שמחה.

ובמאמרי אדמו"ר הזקן (תקס"ב ע' נא) ואדמו"ר האמצעי (נ"ד ע' כז ואילך) מבוארת הסיבה לכך, שהדבר נובע מהרגשת הישות. כי הכתוב אומר "ויספו עניים בה' שמחה", כלומר שהענווה היא סיבה לשמחה. אמנם, לכאורה תמוה: הרי בנוהג שבעולם נראה להפך, שהענווה והשפלות הן סתירה לשמחה. ובלשונו של אדמו"ר האמצעי, "להבין זה איך הענוה והשמחה אחד, והלא נראה לכאורה להיפך.. שהעצבות באה מצד פחיתות עצמותו כשמכיר שפלותו ביותר או יתעצב אל לבו, אם כן השמחה באה מצד מעלתו וחשיבות עצמותו, כשימצא את עצמו בכל דרכיו זך וישר כו', ולפי זה השמחה באה מצד הרוממות – היפוך הענוה שהוא השפלות, ואיך נאמר שהשמחה עם הענוה ענין אחר?"

ומאריך לבאר שאדם הבטל במציאותו אינו מרגיש שמגיע לו דבר מה, וממילא הוא שמח בכל מה שיש לו. לעומת זאת, כשאדם מרגיש עצמו למציאות חשובה, הרי כל מה שיתנו לו לא יספק אותו, כי תמיד יחשוב שמגיע לו יותר. וכמו שמצינו בהמן הרשע, שכאשר יהודי אחד ויחיד לא השתחוה לו לא יכול היה לשאת את עלבונו ואמר "וכל זה איננו שווה לי". ואמנם זהו אדם יוצא דופן, אבל אצל כל אחד יכולה תחושת הישות והרגשת המציאות להתפתח ברמה מסויימת.

ברם, כשהאדם הוא בביטול, אזי למרות מעלות שונות שיש לו, ובפרט אם הוא עוסק בתורה

גם בלי עבודה רבה כל כך, וכמו שרואים במוחש שישנם בעלי יראת שמים טבעית שבהתבוננות קלה יכולים לעורר את היראה להיות סור מרע ועשה טוב, מה שאין כן כדי להתעורר באהבה יש להתייגע, ולכן עיקר ה"עבודה שבלב" היא בשביל לעורר אהבת ה'.

כמו כן, במקומות רבים בלקוטי תורה כותב אדמו"ר הזקן, שעיקר התפלה היא קריאת שמע שעיקרה מצות "ואהבת.. בכל לבבך" (ובד"ה ויאמר לו יהונתן תשכ"ב מתוך רבנו זי"ע לדבריו במקומות אחרים בהם כותב שעיקר התפלה הוא שמונה עשרה).

ולעניננו: תנועה נפשית זו של אהבה הרי היא כרוכה בשמחה, שהרי כידוע אדם עצוב המכונס בעצמו אין לבו פתוח לאהבה הפונה מחוצה לו.

אדמו"ר הרשב"ב מבאר עוד בזה (ד"ה החדש תרע"ז), שנוסף על עבודת האדם עם עצמו - הרי גם אליבא דאמת, בתפילה מתרחשת התקרבות הנפש לאלקות: "העבודה להיות קירוב ודביקות נפשו באלקות, שזהו ענין התפלה - עליית נפשו ממדרגה למדרגה בהד' שליבות שבתפלה עד וראשו מגיע השמימה, שזהו על ידי שמחה דוקא. שהרי יראה היא מרחוק דוקא, שירא לגשת אל האלוקים, והקירוב והדביקות הוא בשמחה דוקא".

כך גם מצד הקב"ה, הרי מטרת כל המצוות היא - להמשיך גילוי אלקות, וידוע שכל המשכה וגילוי נובעים מתוך שמחת ועליצות הנפש, "וכמו על דרך משל באדם, הרי בעת השמחה מגלה גם הרברים הצפונים והנעלמים, וכמו בהראותו את עשר כבוד מלכותו כו', וכל הכוחות הנעלמים שבנפש מתגלים על ידי השמחה".

והנה, ידוע שכל המשכה מלמעלה זקוקה להתעוררת מלמטה בדוגמתה, וכמו שאמרו "רוח אמשיך רוח ואייתי רוח", ולכן "כדי להיות המשכת אור א"ם על ידי המצוה זהו דוקא על ידי השמחה... וכאשר העשייה היא בלא שמחה, אינו ממשיך הגילוי דאור א"ם ב"ה", ואם בכל מצוה כך - על אחת כמה וכמה בתפילה, בה מבקשים ומשתוקקים להתגלות אלקות, גם במונן הרוחני וגם במונן הגשמי - שיומשך אור ממנו יתברך לרפאות החולים ולברך השנים - הרי בוודאי שאופן המשכה הוא על ידי שמחה דווקא.

ויספו עניים בה שמחה

והנה, בנוסף לכל האמור, ישנה התבוננות נוספת, שאינה שייכת דוקא לבעלי מדרגה ואין צריך לה

ובמצוות כדבעי, בכל זאת, מחמת תכונת הביטול הוא לא יעשה מעצמו 'עסק'. וכפי שמבאר אדמו"ר הרי"צ (ספר המאמרים תרצ"ט ע' 101) שהדבר בא "מצד ההעדר הרגש עצמו, דאינו מחשב עצמו למציאות גם בכל הטוב שלו, דעם היותו טוב וישר בתו"צ ובעבודה במס"ג, אינו כחשיבות בעצמו להיות בעיניו באיזה מעלה משום זה, ואין זה דאינו יודע מהטוב שלו, כ"א יודע הוא שהוא טוב וישר בכל דבר, מ"מ אינו מחזיק טובה לעצמו, שהוא באיזה מעלה ומדריגה וסיבת הדבר הוא מפני הביטול בעצם, דהעניו הוא כטל בעצם, ואינו מחשיב שום דבר, גם דבר גדול טוב וענין חשוב כמאד למציאות דבר, ער מאכזב ניט קיין ענין כלל פון די דברים טובים וואס ער טוט [=הוא כלל אינו עושה ענין מהדברים הטובים שעושה], דכ"ז הוא מפני דאינו בהרגשת עצמו בעצם".

זהו פירוש "ויספו ענוים בה" שמחה: משמעותה של מדת הענווה היא - ביטול ושפלות עצמו, ולא כטעות העולם שענוה היינו הכחשה של המעלות והתכונות הטובות, שהרי ענווה אינה שקר ח"ו. ולדוגמה - מצינו אצל גדולי ישראל, והבולט ביניהם הוא הגאון רבי עקיבא איגר, שנודע כמדת הענווה, וגם ניכר הדבר בכתביו בהם שגורים הלשונות "לא זכית להבין", "והשית יאיר עיני" וכיו"ב. ובכל זאת, כשאנשים שיגרו אליהם שאלות בהלכה לא הצטנעו והפנו אותם לאחרים בטענה שאינם יודעים... אלא טרחו להשיב להם כהלכה, מאחר שידעו את התשובה והכירו שבכוחם לענות.

בדרושי חסידות מובאת דוגמה לדבר ממש רבנו ע"ה, עליו נאמר "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". והנה, הרי ברור שמשו רבנו לא התכחש לעובדת היותו "מבחר המין האנושי", וגם ידע היטב את כל מעלותיו בהיותו מקבל התורה מהקב"ה עצמו שהיה מדבר עמו פנים אל פנים - שהרי אחד מי"ג העיקרים הוא להאמין במעלת נבואת משה רבינו על כל הנביאים, ובוודאי משה רבינו עצמו האמין בזה... - ובכל זאת היה עניו מכל האדם. וזאת משום שמידת הענווה אינה הכחשת המעלות, אלא העדר הרגשת עצמו.

ולכן גם מי שניחן בכשרונות גדולים, בכל זאת אין לו מה להתגאות. העניו מבין שביחס ליכולותיו ולכישוריו יתכן שהיה יכול להגיע להישגים גבוהים יותר, ואילו כישרונותיו היו ניתנים לאדם אחר אולי היה מנצלם באופן הרבה יותר טוב ממה שהוא מנצלם. ולכן, לא זו בלבד שאינו מחזיק טובה לעצמו

אלא הוא עוד שפל בעיניו בפני כל אדם, כי הוא סבור שהזולת מנצל את הכוחות שניתנו לו - הרבה יותר מכפי שהוא מנצל את כישרונותיו שלו עצמו.

ובכלל - מוסיף העניו לחשוב - הרי גם את הכישרונות שלו קיבל במתנה מתולדתו, ואם כן בוודאי אין לו מה להתגאות בהם. וכמו כהן שכל יום שני וחמישי עולה ל'ראשון', וברור שאין לו מה להתגאות בזה. וכמו גבאי צדקה שאינו יכול להתגאות בכך שחילק הרבה כסף לצדקה, שהרי הכסף אינו שלו. וכך כשאדם שם אל לבו שכל אשר לו בא מאת ה', הרי אף פעם אין לו במה להתגאות.

וכך מסכם את הדברים אדמו"ר הרי"צ שם:

ובפרט רכאשר מתבונן שכל הטוב שלו אינו מצד עצמו כ"א בירושה לנו מאבותינו, וכשם דשום איש בישראל לא יחזיק טובה לעצמו שהוא מאמין בה' ומוסר נפשו לעמוד בנסיונות, לפי שהם בירושה לנו מאאע"ה שה' ראש למאמינים, ופתח הצנור דמסירת נפש על הנסיונות. וכן הוא בענין הענוה דאינו מחשב זה למעלתו עצמו, מאחר דאין זה מעצמו כי אם בירושה.

וזהו דכתיב והאיש משה עניו מאד מכל האדם. הגם שידע את הטוב שלו ושהוא נבון במעלה מכל האדם, ומכל מקום ה' עניו מכל אדם, מפני דזהו מה שניתן לו מלמעלה וכמו שכתוב ותר אורו כי טוב הוא שנתמלא הבית אורה, וחשב כאלו היו אלו הכחות אצל אחר ה' גם כן כמדריגה זו, ואפשר שהיה מגלה את הכחות יותר ממנו, ומשום זה ה' עניו מכל אדם. ועניו זה היא כלי וסיבה אל השמחה.

מובן אפוא שהעניו אינו מצפה כלל שהקב"ה יתן לו יותר מהנצרך לו, וגם מה שהוא מקבל הרי לדידו אינו מובן מאליו כלל, ולכן הוא מודה ומשבח את ה' על כל דבר פעוט שנותן לו, ומתמלא שמחה על שמסופקים לו את כל צרכיו.

כך יכול האדם לעורר בלבו רגש שפלות וענוה אמיתית שיביאנו לשמחה אמיתית, ובכך יכול לעמוד לפני ה' ולעבדו בלב שמח ופתוח לרווחה באהבה רבה.

נמצאנו למדים כיצד ה"שמחה של מצוה" במצות התפלה היא ביתר שאת מכל המצוות, הן מצד מהותה של התפלה, הן באופן הגישה אליה והן באופן העבודה עצמה - בנפש האדם ופעולתה בעליונים, וכמו שציוו רז"ל "אין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה", וכמפורש בפסוק "עבדו את ה' בשמחה!"

עבודת הבירורים

בעולם הזה ובפרט בעידן תפלה

במשנת אדמו"ר הזקן בעל התניא
בספרו 'לקוטי תורה'

שיעור מכ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א ערב שבת קודש פרשת בלק, י"ג תמוז תשע"ג

והנה עיקר הבירורים נעשים בעת התפלה, כי אז הוא עיקר המלחמה לברר הטוב מן הרע. וכמו שכתב האר"י ז"ל (שעה"כ נט.) אין לך שום תפלה מיום שנברא העולם עד סוף העולם שתדמה לחברתה כלל ועיקר, והענין הוא "לפי שתכלית מצות התפלה היא לברר הבירורין", ובכל יום ויום ובכל תפלה ותפלה מתבררים בירורי ניצוצות חדשות שלא נתבררו מעולם עד העת ההיא. וזהו סוד טעם החיוב הגדול המוטל עלינו להתפלל בכל יום ובכל שעה, לפי שבכל תפלה ותפלה נעשין בחינות מחודשות מה שלא נעשית בשום תפלה אחרת זולתה, ע"כ.

וסדר הבירורים המתבררים בשעת התפילה הוא כפי עליות המדרגה מעולם לעולם, כמו שתיקנו לנו חז"ל בסדר התפלה, מתחילה בעולם העשייה באמירת הקטורת, שכוחה גדול מאד לברר חלקי הרע, כמו שכתב האריז"ל (בפע"ח שער

ידוע מה שמבואר בספרים הקדושים, שעיקר עבודתנו בעולם הזה הוא - עבודת הבירורים, לברר הטוב מן הרע ולהאיר האור מתוך החושך, אמנם עבודה זו היא בעיקר בימות החול, אבל בשבת הוא יום שכולו טוב, ואז העבודה היא באופן אחר (וראה בארוכה בסה"ק בן פורת יוסף, לבעל התולדות יעקב יוסף, פ' בראשית ד"ה נבאר מדרש וירא).

צילום: שלום קרויס

וההשגה בגדולת ה', וכמו שכתוב טעמו וראו כי טוב ה'.

והנה בהמשך דבריו שם מסיק, שגם בימי החול עצמם יש בהם בחי' שבת גם כן בשעת התפלה, כשאומרים קריאת שמע ומייחדים שם ה' בפסוק שמע ישראל, אז הוא בחינת מעין שבת שבכל יום, כי עיקר הבידורים להעלות הנפש הבהמית הוא בפסוקי דזמרה ובהתבוננות עבודת המלאכים עד קריאת שמע, אבל בקריאת שמע הוא כבר ביטול הרע הגמור, שהרי שם מתבטלים לגמרי במסירות נפש באהבה ויראה לה'.

וחילוק זה בין עבודת פסוקי דזמרה לעבודת קריאת שמע מבואר בדבריו הק' כמ"פ (נשא כו: בלק עא: נצבים נא: האיזנו עד: שה"ש מה: מח:). וכן כתב בפ' תצא (לה). שבפסוקי דזמרה האדם מפריד הרע מהטוב שבנפש הבהמית, על ידי שמתבונן בגדולת ה', איך שהוא מחיה את כולם ומהווה את כולם, וכולם בטלים אצלו ית', וכולא קמיה כלא חשיב, כמו שכתוב לך ה' הגדולה וכו', שכאשר מעמיק האדם במחשבתו בהתבוננות זו, יתפרדו כל פועלי און כל בחינות הרע שבנפשו. אך לא די להפריד הרע לבד, כי עיקר הברירה הוא לבטל את הרע מכל וכל, וזה נעשה על ידי קריאת שמע, שבו רמ"ח תיבין הנרמזין בפסוק ויקח רמ"ח בידו, לבטל הרע לגמרי, על ידי קבלת יחוד ה' במסירת נפש באחד, שכל אחד מקבל עליו אהבת ה' במסירות נפש בכל לבבך ובכל נפשך.

וביאר זאת (בפ' תצא לו:). על מה שאומרים רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם, לעשות נקמה בגוים וגו', שהגוים היינו המעשים והדיבורים והמחשבות אשר לא לה' המה, והנקמה היא ביטולן ושבירתן בחרב פיפיות על ידי שרוממות אל בגרונום בשעת התפלה בפסוד"ז שמתבונן האדם בהשי"ת מקור החיים, ולכן נקרא התפלה בחרבי ובקשתי, ותרגם אונקלוס בצלותי ובבעותי, כי על ידי התפלה נזכר רוממותו וסידור שבחיו של המקום ונעשה מזה חרב וקשת לבטל הרע שבנפשו.

וזהו ענין פסוקי דזמרה שעל ידי זה ממשיך הארה אלוקית על נפשו, ועל ידי הארה זו נדחה החשך דנפש הבהמית המסתיר, ולכן נקרא פסוקי דזמרה שמזמר עריצים, הכוונה על הקליפות המסתירים אור ה' בנפשו לזמרן ולהכריתן, ולכן התפלה הוא סולם מוצב ארצה מדרגה אל דרגה, קודם פסוד"ז

הברכות פ"ז) אחר שתיקן עצמו ומלבושיו אז יסקל מסילות הדרכים ע"י הקטורת המסגל לבער כוחות הטומאה מן הדרכים אשר בהם תעלה תפלותינו וכו', עיי"ש. ומשם ממשיך לפסוקי דזמרה, המזמר עריצים, שבהם הכוחות להגביר כח האור והקדושה על כח החושך והקליפה, על ידי התרוממות הנפש האלקית על הנפש הבהמית בהתבוננות בגדולת השי"ת, וכמו שיתבאר.

אמנם כל זה הוא בתפלות ימי החול, שבהם יש עבודת הברורים כנ"ל. אבל בשבת קודש שהיא בחינה עליונה של עולם הבא שכולו טוב, הרי אין שייך בו עבודת הברורים ואין צורך להילחם נגד כוחות הרע, ונמשך אור יותר גדול בלי סייגים. ואם כן עבודת התפלה ביום השבת הוא באופן אחר לגמרי.

תפילת ימי המעשה - בעמל ויגיעה; תפילת שבת - בתענוג

ענין זה שהתבאר לעיל מענין הברורים בימי החול ושבת קודש מבואר ג"כ בדברי התניא בספה"ק ליקוטי תורה (בלק עב, ב), שמבאר שם שבכל ששת ימי המעשה העבודה הוא בעמל ויגיעה לאכפייא לסטרא אחרא ולהפכא חשוכא לנהורא (ומה שכתוב לא ראה עמל בישראל זהו רק בבחינת ישראל, שזהו בחינת יום השבת. אבל ימי החול הם בחינת יעקב ואז יש עמל), ועל זה אמר הכתוב ששת ימים תעבוד, שהוא העבודה בעמל ויגיעה בבחינת עבדי יעקב, בעבודת ה' בתפלה ביגיעת הנפש ויגיעת בשר, להתבונן בגדלות ה' ולהוליד אהבה ויראה לה', ולהוציא מלבו הרצונות הזרות של הנפש הבהמית, עד שיהיה לו רק רצון אחד לאביו שבשמים, שכל זה הוא על ידי מלחמה גדולה עם היצר, וכמו שכתוב שעת צלותא שעה קרבא, שבכדי להמשיך גילוי אלקות בעולם, צריך מתחילה להפוך מדותיו הרעות, ולכבוש גופו ונפשו הבהמית על ידי התפלה, להמשיך גילוי אלקות בקרבו, שעל ידי העמל ויגיעות הנפש מגביר בקרבו הנפש האלקית על הנפש הבהמית וכל תאוות דיליה.

אבל בשבת קודש דאתהפכא חשוכא לנהורא ויגרשהו וילך, הוא בחינת מנוחה ולא ראה עמל בו, והיינו דהתפילה של שבת הוא התענוג מגדולת ה' שמתענגים ישראל בתפלה על ידי ההתבוננות

האדמו"ר מתולדות אהרן בשיעורו לאברכי החסידות. צילום: שלום קרויס

ורע היו עמו אנשים הרבה מישראל, ואחר כך כשהעבירו אותו תחת עץ החיים היו מועטין, ואחר כך כשהכניסו אותו בגן עדן הפנימי נתמעט עוד, עד שנשארו מעט מזעיר."

וביאור דבריו הק', הנה מגלה כאן "ענין הבירורים", שכפי גודל האור נעשה בירור יותר, והיינו שמגלה שבעולמות עץ הדעת שהוא עדיין בחי' עירוב טוב ורע, יש שם הרבה נשמות, ובעולמות יותר עליונים ששם הוא כבר בחי' טוב מבורר לגמרי, שם נמצא רק נשמות מועטים שהם מבוררים לגמרי, ובעולם יותר עליון בחי' גן עדן העליון שם יש רק נשמות מעט מזעיר, שזכו לבירור גמור ע"י זיכוך גדול מאד, בכל עולם יותר עליון נעשה בירור יותר.

ועל פי זה מובן שגם בבחינת ה"נפש" שבעבודת התפלה עצמה יש ג"כ חילוקים באופן העבודה בנפשות ישראל עצמן, יש נפש מישראל אשר צריכה להתייגע הרבה בכדי לפזר המפריעים להגיע אל האור בדיבורי התורה, ויש נפש מישראל אשר יותר קרוב אל האור ומבורר יותר מכח הרע להתנדבק בכוונה יותר בנקל בתיבות התפלה, כ"א כפי צורך עבודת הבירורים השייך לתיקון נפשו.

וכמו שנתבאר לעיל ששעת תפלה היא מלחמה, כמ"ש שעת צלותא שעת קרבא, שאז הוא נלחם בכוחות הרעים הנצמח מכח נפש הבהמית שלו להמשיכו בגשמיות ושפלות, בכדי להאיר עליהם ולהגביר כח הנפש האלקית בשעת התפלה, א"כ ודאי

לזמר עריצים ולברר הרע, ואח"כ שתים לפניה בברכת ק"ש להתבונן בעבודת המלאכים שתתחכם נפש השכלית מאהבה ויראה להשם, כדי שיגיע לק"ש להתבטל לגמרי מתוך רצון.

וביאור הענין, כי באמת כל הכוחות הרעות עיקר חיותם הוא ממה שיונקים הכח מצד הקדושה וחלק הטוב, וכל התאוות השפלות של עולם הזה הבאה לאדם הוא מצד נפש הבהמית שכל כוחה הוא רק מחלק הנפש האלוקית,

רק שהוא בהסתר, ועל ידי שמברר ומגביר כח הטוב על הרע, וממשיך אור הוי' על נפשו, על ידי זה מבטל כל התאוות החיצוניות, בהתגברות אהבת ה'.

וזהו עיקר התפלה, שיכיר האדם שכל חיצוניות עולם הזה אינו כלום, והגם שאין מבררים ומבטלים הכל בפועל, שסוף סוף הכח הרע עדיין בקרבו, אבל כל מה שמתעוררים יותר בשעת התפלה, ומגבירים כח הטוב להאיר הנפש האלקית, עוזר להאדם שיתעורר ויתעלה, ושיוכל להתגבר בשעת נסיון.

עבודת הבירורים בשעת התפלה מתחלקת בנפשות ישראל

נמצא מבואר מדברי התיניא הק', שבעבודת התפלה עצמה יש כמה מדרגות ובירורים על פי סדר חלקי התפלה מפסוד"ז לקריאת שמע, שבפסוקי דזמרה עדיין הנקמה בגויים ללחום עם הכוחות הרע, ובקריאת שמע כבר בחינת יחוד עליון מבורר לגמרי, ודימה זאת לעבודת הבירורים שבבחי' הזמן שמתחלק ימי החול מיום השבת קודש בעבודת הבירורים,

והנה בספר הק' בן פורת יוסף (שם) כותב, שכשם שיש הבדל בבחינת ה"זמן" בין ימות החול ליום השבת, כך יש הבדל בבחינת "נפש" בין דרגות שונות בנשמות ישראל, וכתב שם בשם הבעל שם טוב "שהראו לו כשהוליכו תחת עץ הדעת טוב

תלוי כ"ז בכל נפש מישראל כפי צורך מלחמת היצר שבו, וכפי הנסיונות אשר הוא מתנסה במשך היום, כל אחד כפי דרגא דיליה, וכפי תגבורת כח הקודש שבו או להיפך, שבודאי שום נפש אינה דומה לחברתה, וכ"א כפי צורך תיקון נפשו אשר חלק לו ה' בעבודתו בעוה"ז, כפי זה צורך הבירורים בשעת תפלה שעת קרבא.

ידיעה זו נותן בנו כח ודעת נבון, שלא יפול לב האדם אם רואה בעצמו עבודה קשה

בשעת תפלה, ואף אם הוא רואה שיש נפשות אשר אין צריכים לעמול ולהתייגע כ"כ בכוונת התפלה ולהגיע אל האור, ויש להם מוחין ועליות והתרוממות, הן בשעת לימוד התורה שהולך להם בלא מניעות, ויש להם הרחבת הדעת ללמוד ולהשכיל ולהבין, והן בשעת התפלה שהדרך מאיר להם, ויש להם מוחין דגדלות, ומצד שני יש נפשות אשר עובדים קשה מאד עד שזוכים לומר איזה דיבור אחד בתפלה בכוונה הראויה וברעותא דלבא, אל יפול רוחו בזה שידע האדם בנפשו כי הכל תלוי כפי צורך הבירורים בחלקי עוה"ז המגיע לכל נפש צורך תיקונו ועבודתו.

כל הנפשות משורש נפש יעקב וכל אחד בתיקון שלו

ונבוא בזה להרחיב ולבאר הענין, כי הנה ידוע שכלל ישראל נקראים כולם יחד בלשון יחיד בשם "נפש יעקב", הגם שהיו שבעים נפשות כללם הכתוב שהם נפש אחת, משא"כ שבעים אומות העולם הם מחולקים לגמרי ואין בהם איחוד כלל, כי הם נשפעים בהשתלשלות רחוק מאחוריים דקדושה, כקוף בפני האדם, כדי להיות כח הנגדי זה לעומת זה עשה האלקים, אמנם אין בהם רק חלק נפש הבהמית לבד, ואין בהם שום בחי' נפש קדוש, ונפש הבהמית גרידא הוא אשר מחיה אותם, ולכן בנפש הבהמית שהוא עצמיות עוה"ז א"א להיות בהם אחדות כלל.

אבל נפשות ישראל הגם שיש בהם גם חלק הנפש הבהמית שמצד זה נמשך כל הנסיונות והמלחמות

שבת קודש היא כבר בחי' עליונה של עולם הבא שהוא כולו טוב, ואין בו עבודת הבירורים כמו בימי החול שצריך האדם להלחם לברר כוחות הרע, ונמשך אור יותר גדול בלי סייגים

המושכים לצד עוה"ז השפל, וחלקי הרע, אבל בעיקר מאיר בהם ומחיה אותם הנפש האלקית החלק אלוך ממעל, ומצד זה הם אחד, ואב אחד לכולם, ונקראים בשם נפש יעקב הכל כאחד.

וממילא, הגם שנתבאר שכל נפש מישראל מתחלק בעבודתו כפי צורך הבירורים שלו דהיינו כפי צורך מלחמתו בנפש הבהמית שבו, וכל הנסיונות הנמשך מנפש הבהמית שלו, אמנם מצד נפש יעקב היינו מצד הנפש האלקית שבו, נמשך הארה אלקית לכל נפש מישראל בשוה, ולכן כל אחד יכול להגיע להארה אלקית והתרוממות הנפש בשעת התפלה שאז זמן הבירורים, ומתברר אור האלקי לגרש החושך של העוה"ז השקוע בו.

אלא שלכל נפש האור מתפרש ומתבטא באופן אחר כפי צורך תיקונו מצד תיקון הנפש הבהמית שלו, וממילא יש התחלקות בהארת התפלה לכל נפש כפי צורך הבירורים שלו.

לכן יש נפש שהארה הבאה מהנפש האלקית שהקב"ה מאיר בו היא אכן בפשיטות שזוכה בשעת התפלה להרגשה דקדושה ולעליה, וזוכה להשגה עליונה, ולהתעוררות והתרוממות הנפש, אמנם יש נפש שעבורה צורך תיקונו דמלכא הנצרך בעוה"ז הוא אדרבה האתכפייא לחלק הרע שבנפש הבהמית, ואז עצם ההארה שמאיר בו הנפש האלקית היא הארה במלחמת היצר שנצרך כפי צורך תיקונו, וממילא זו היא עצם האור והמתיקות בעבודה שזוכה להפוך מרירא למיתקא.

וגם באדם עצמו יש כמה מיני זמנים ועידנים, יש זמנים שעבודתו היא בהארה עליונה, ויש זמנים שתכלית עבודתו היא הארה מהמלחמה שנלחם בחלקי הבהמית, שמתענג מעצם העבודה שזוכה להפוך מר למתוק, ושמש שמחת הנפש מזה הדבר בעצמו שממיתק את המור, והגם שמתייגע הוא מאד לכוונת התפלה בקושי גדול ואינו מאיר בו בעצם הנפש, אמנם היגיעה בעצמה משמש נפשו ומאיר לו על שזוכה לעשות תיקונו בעוה"ז.

בלימוד התורה יש מדרגות כפי צורך תיקון הנפש

כמו"כ יש לדעת שעבודת הבירורים הוא ג"כ בעסק התורה שכל נפש כפי צורך תיקונו כן הוא צריך להתייגע בתורה, וממילא אל יפול ברוחו כשרואה האדם כמה מיני מדרגות בהשגות התורה, שכ"א כפי התיקון הנפש הנצרך לו.

ולכן יש כמה מיני כשרונות בתורה, יש עילוי גדול בהשגת התורה, ויש מחדש גדול שיכול לחדש הרבה בתורה, יש אשר בכוחו להיות מרכיץ תורה וזה הוא תיקונו, יש אשר יש לו מוח חזק לזכור היטב ויכול להיות בעל הוראה, ומצד שני יש שאין להם הכוחות וצריך להתייגע ולהתעמל הרבה בתורה, יידע האדם בנפשו שהכל נגזר משמים כפי צורך הבירורים של תיקון נפשו, כי אכן יש אשר בגלגול הקודם כבר השלים חלקי התורה בכשרונותיו החזקים, ועתה תיקונו הוא דייקא באופן כזה של יגיעה ועמל בתורה לברר הקל"י ע"י הקושי, ורק בדרך זה יהיה שלימות נפשו.

ודבר נורא אנו מוצאים בדברי השו"ע הרב בעל התניא בהלכות תלמוד תורה (פרק א' ה"ד) שכתב, אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע, וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה, ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט, צריך לבוא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תיקון שלימתה, ואי אפשר לה להתתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם, בלתי ידיעה זו, ולכן אמרו חכמים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כדי שלא יצטרך לבוא בגלגול לעולם הזה, ע"כ.

הרי מבואר מדבריו הק' כדבר הזה, שכל אחד יש לו שלימות תיקון נפשו בחלקי התורה אשר הוא צריך להשלים בגלגול זה, וממילא מי שנתנו לו הכוחות מן השמיים שיכול להתייגע יותר בתורה ולהתעמק יותר בעיון התורה, אינו מספיק בלימוד פשוט, וגם צריך להוסיף עוד ועוד בידיעת התורה עד אין קץ כפי אשר כוחו יוכל להשיג, ולא יסתפק בחזרות בעלמא מפני קלותן וכדו', הגם שהרב מחמיר שם הרבה בהל' ת"ת בחובת החזרה והשינון שלא ישכת, אבל צריך להתייגע להרבות גם בידיעת התורה עד אין גבול, וגם לא יסתפק בלימוד ענינים קלים רק

יתייגע בעמילות ועיון התורה ועומק בהלכה יותר ויותר, עד שלימות כל התורה וכל התרי"ג מצות.

משא"כ מי שאין לו הכוחות והרחבת השכל להשיג כ"כ, א"כ תיקון נפשו הוא באופן כזה, ונצרך לבירורי הנפש שלו רק כפי אשר יוכל להשיג בלימוד הפשוט ובלימוד משניות ובלימוד פשטי ההלכות, ולחזור על הישנות עוד ועוד, ולא לחטוף הרבה ידיעה, כ"א כפי כוחותיו כך הוא תיקונו ושלימות בירור נפשו.

"אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו"

המורם מדברינו, שאין לאדם להכנס לתוך גבול חברו, לקנאות בחלקים של חברו במה שזכה הן בתורה והן בתפלה, כי אין הקב"ה דורש מהאדם שיעשה מה שחברו עושה, ומה שבכוחות חברו למלאות, כי א"כ הרי אין הוא מקיים את רצון השי"ת, כי רצון השי"ת שיעשה כפי כוחות שלו מה שהעמידו והקציבו לו מן השמים לפי התיקון שלו, ולפי צורך הבירורים שבחלקי נפשו הנצרך לו, וכן כפי צורך התיקון והבירור שנפשו צריך לתקן בעוה"ז כפי זה נתנו לו הקשיים והנסיונות, וכפי זה צריך לעבור המלחמות בעבודת השי"ת בעבודתו בעוה"ז, כדי שימלא תפקידו ובירורו, וכדי שיתקן מה שצריך לתקן, ורק באופן זה יתקן חלק הבירור הטוב מן הרע בחלקי נפשו ורוחו ונשמתו בעוה"ז.

וזה נוגע הן בלימוד התורה, הגם שכולם כאחד יושבים על ספסל אחד בין כותלי הכולל, אמנם מכל אחד דורשים בשמים אחרת, כ"א צריך למלא כפי הכוחות שנתנו לו מן השמים, וזה ודאי שכל אחד חייב להשלים כל מה שיכול למלאות כפי כוחותיו שלו.

וכן בעבודת התפלה, אי אפשר לקנא בחברו את השגת עבודתו, כי כל אחד צריך להשלים הבירור והתיקון שלו כפי המלחמות שנותנים לו בשעת קרבה בעידן צלותא, יש אשר מאירים לו מן השמים, ויש אשר צריך להתייגע בהוצאות הדיבורים בכח ובהתרוממות עד שמאירים לו, ויש אשר התיקון שלו ג"כ שלא יאיר לו עתה, ואז דייקא זה האור שלו, העם ההולכים בחושך ראו אור גדול (ישעי' ט, א), שזה שלימות תיקון נפשו, שיתגבר מתוך החושך ורק באופן כזה יגיע לצורך הבירורים של חלקי נפשו בעוה"ז.

- אל שורש ומקור התורה

וראשו
מניע
השמימה

דברי חסידות מעוררי
לב בענין יחס התפילה
והשפעתה על לימוד
התורה שלאחריה

סלם
מצב
ארצה

יש וחשוב בעיני עצמו, ואז גם אם לומד הרבה הרי הוא מרוחק לגמרי מן התורה, שאינו מאיר בו אמיתית אור התורה כלל, וכמו שכתוב "לא בשמים היא ולא מעבר לים" - "לא תמצא בגסי הרוח ולא במי שמרחיב את לבו כים". ו"אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה", דדוקא במי שהוא בטל הרי הוא כלי לאור התורה, אבל כשהוא בבחינת ישות וגסות אינו כלי כלל לאור התורה, עד שגם הלימוד שלו הוא אחר כך גם כן רק להתייחר ולהיות נחשב בעיני הרואים או לקנטר וכדומה. וגם יוכל לירד אחר כך יותר ח"ו עד שנעשה לו בבחינת "סם המות", שמוצא את ההיפך ח"ו, כי ניתן מקום לטעות כו', וכמאמר "אמר לו הקב"ה כתוב והרוצה לטעות יטעה כו'".

ומי שהוא כלי לאור התורה הרי הוא מרגיש את האמת כמו שהוא, אבל מי שאינו כלי לזה הרי הוא מוצא את ההיפך ח"ו. ובכדי שיהיה כלי לאור התורה זהו על ידי הקדמת התפלה, כשמתבונן בהתבוננות אלקות ומתעורר באהבה ויראה, שעל ידי זה מזדכך נפשו ומתקרב לאלקות ונעשה בבחינת הביטול, ולזאת בלימוד התורה שלומד אחר כך הרי הוא גם כן בבחינת ביטול, שמניח את עצמו (ער גיט זיך אוועק) אל התורה בלי הרגש ישות עצמו, אדרבה - מרגיש את אור התורה, בחינת פנימיות חכמתו ורצונו ית' שבתורה, שזהו ענין התקשרות חב"ד שלו בחב"ד שבתורה.

לימוד התורה מתוך ביטול - על ידי הקדמת עבודת התפלה

בכדי שיהיה לימוד התורה כדבעי למהוי, שיתקשר נפשו בבחינת חב"ד שבתורה - שהיא בחינת חכמתו ורצונו כו', זהו על ידי הקדמת התפלה דוקא, כי יוכל להיות גם שעסק בתורה הרבה ומקשר דעתו ומחשבתו בזה, ומכל מקום הוא רחוק לגמרי מאור התורה.

דענין הדביקות בתורה הוא שירגיש שהוא בבחינת חכמתו ורצונו יתברך, ויניח את עצמו לגמרי מכל וכל לבחינת חכמתו ורצונו יתברך שבתורה, וזהו שכתוב "ימְדַבְּרֵךְ נְאֻמָּה", וקאי על הדבור דתורה שנקרא "מדברך", לשון מדבר. דכמו מדבר שהוא ארץ לא זרועה, כמו כן צריך להיות הדבור דתורה, שלא יהיה זרוע בו שכלו ורצונו, דהיינו, שלא כמו שהוא רוצה וכמו ששכלו מחייב - כן רוצה למצוא בתורה, כי אם שמניח עצמו לרצון ושכל דתורה, היינו לאמיתת הדבר כמו שהוא גם אם הוא היפך שכלו ורצונו. ואז הוא כלי לאמיתת החכמה דתורה.

והיינו דוקא כשהוא בטל ומניח את עצמו, אבל אם אינו בטל אז אינו כלי לאמיתת התורה, ואז הלימוד דתורה גורם בו הישות ביותר, שמרגיש את עצמו ביותר על ידי זה, והיינו מה שמחזיק טובה לעצמו שלומד תורה הרבה, ונעשה אצלו מציאות

וגם, דבהתעוררות האהבה ויראה בתפלה, הרי הוא חפץ בבחינת גילוי אלקות, אז מאיר לו האור אחר כך בעסק התורה, שמרגיש בנפשו את האור האלקי שבתורה.

(ספר המאמרים תרנ"ט ע' קנו)

תירוץ קושיית התוס' באיסור לימוד התורה לפני התפילה

בגמרא ברכות (ה, ב) הובאו דברי אבא בנימין על "תפילתי שתהא סמוכה למטתי". ומבואר בפרש"י שגם ללמוד לא רצה קודם התפלה אלא תכף להתפלל, ובתוס' שם הקשה "ולא ידעתי מנא ליה" דאסור בלימוד קודם התפלה.

אבל באמת אין זה משום איסור, אלא שמעלת העסק בתורה שאחר התפלה הוא גבוה יותר מתורה שקודם התפלה - אם כבר הגיע זמן תפלה.

(על פי לקוטי תורה ברכה צו, ב)

המשכת התורה לנשמה המלוכשת בגוף

מעלת התורה אחר התפלה היא, דהנה "ישראל עלו במחשבה", ובמדרש רבה ר"פ בראשית איתא "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר", גם קודם לתורה ע"ש, היינו שישראל הוא ראשית ומקור התורה, כי בכל התורה כולה כתיב "דבר אל בני ישראל", "צו את בני ישראל", שכל התורה כולה נבנית ומיוסדת על בחי' ישראל.

וזהו "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל", פירוש: ב"יעקב" ו"ישראל", שבהם ועל ידם הקים "עדות" ו"תורה שם", שמהם נמשכה התורה.

כי בישראל יש ב' בחינות. הא' חלק הנשמה המלוכשת בגוף האדם, והיא למטה מהתורה, והתקשרותה לקב"ה היא על ידי התורה, כמו שאמרו בזהר "תלת קשרין מתקשראן, ישראל באורייתא ואורייתא בקוב"ה", שישראל הם למטה במדרגה מהתורה. אבל הבחינה הב' היא הנשמה שלמעלה בבחינת מקיף, ועל זה אמרו "ישראל שנקראו ראשית", "ישראל עלו במחשבה".

אך הנה המשכת התורה מבחינת ישראל שלמעלה, למטה לבחינת הנשמה המלוכשת בגוף, הוא על ידי

אתערותא דלתתא בתפלה. כי "תפלה" הוא מלשון התחברות, שהוא התקשרות והתדבקות הנפש בשרשה על ידי רעותא דליבא בכל לבבך ובכל נפשך וגו'.

כי התפלה היא "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", שהיא בחינת עליה ממטה למעלה, בתחלה פסוקי דזמרה שהם סיפור שבחו של מקום, להלהיב לבו לה', ואחר כך יוצר אור והאופנים ברעש גדול כו', עד שמגיע לקריאת שמע - "שמע ישראל" הוא ישראל העליון, דהיינו הנשמה שבבחי' מקיף, ושם "הוי' אלהינו" - בחינת ביטול במציאות ממש, עד ש"הוי' אחד", בבחינת יחודא עילאה.

כי כל התחלקות והשתלשלות ריבוי המדרגות אינן אלא זיו והארה בעלמא, ואפילו גן עדן העליון "צדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה כו'", ונקרא בשם "קבלת פרס", מלשון פרוסה, חלק מובדל מעצמיות ב"ה, משא"כ בבחי' א'ין לא שייך שום התחלקות, רק שם הוא יחוד אמיתי.

ומאחר שישים אל לבו את כל זאת תכלה ותכסוף נפשו אליו לבדו ית', עד שיבא לקיום "ואהבת את ה' אלוקיך". פי' "ואהבת" מלשון אבה, שהוא לשון חפץ ורצון. וכשבא לגילוי הלב, נקרא אהבה בתוספת ה'. וחפץ ורצון זה יהיה שהוי' - הוא מקור בחינת הנשמה שלמעלה, שהיא בחי' "טהורה היא", בחינת א'ין, שהיא מיוחדת במאצילה ב"ה ית' - יהיה "אלקיך" ממש בגילוי נפש האדם המלוכש בגוף, "בכל לבבך ובכל נפשך", "למסור נפשו באחד". וכמ"ש "אליך ה' נפשי אשא".

ואזי "ודברת בם כו'", מלשון "יְדַבֵּר עַמִּים", שהוא לשון הנהגה והמשכה, שהוא ממשיך התורה למטה, שבהמשכות התורה בבחינה זו נקרא עוסק בתורה לשמה - לשם התורה, כדי שתהיה בבחינת תורה, שיהיה אור א"ס ב"ה שורה ומתגלה בה, כי "אורייתא מחכמה נפקת", והרי הוא יתברך רם ונשא למעלה ממדרגת החכמה, ו"כולם בחכמה עשית" - עשיה גשמיות, וכולא קמיה כלא חשיב.

והנה המשכה זו להיות התלבשות אור א"ס ב"ה בחכמה, הוא על ידי אתערותא דלתתא בתפלה דוקא, אם ישים אליו לבו וכו', "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח". וזהו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", שישראל הם העושים את התורה.

(על פי לקוטי תורה שיר השירים טז, ד)

אֵלֶיךָ ה'

נִפְשֵׁי אֲשָׁא

”בכל קראנו אליו” - ”אליו” ממש או לא: גישת הקבלה ותפיסת החסידות • בין התקשרות שיסודה מעלות אישיות לבין התקשרות הנובעת מעצם הנשמה • כיצד ייתכן שתינוק קטן נמשך אחרי אביו מולידו, ומדוע בקריאת שמע אין אנו מזכירים תארי שבח לבורא

הרב דוד רוב

דגש על תרומתה של תורת החסידות לסוגיה זו. ואף שהדברים נדרשים יפה בכללות ענין התפילה, במאמר זה נעסוק בחלק 'קריאת שמע' כמוקד יסודי במבנה התפילה.

”אליו ולא לפדותיו” או ”לפדותיו ולא אליו”

לגופו של ענין, כבר חז"ל עמדו בדבריהם על נושא זה. כך מצינו שעל הפסוק (דברים ד, ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו", נוקט הספרי את הגדרת המפתח: "אליו ולא למדותיו".

במבט ראשון דומה שדברי הספרי הללו לא באו אלא להדגיש את פירוש הפסוק לפי פשוטו במעלת הקשר והקרבה בין עם ישראל לקב"ה - "אשר לו אלקים קרובים". ומעלה זו באה לידי ביטוי בעבודת התפילה בה ישנה פנייה ישירה אליו - לעצמותו יתברך, ללא הזדקקות למדותיו.

אמנם בהתאם להשקפת עולמם הכללית של חכמי

הקדמה

מן הדברים שאין להם שיעור הוא עיון תפילה, שיש בו עולמות ורבדים עד אין קץ במוחו של אדם ובלבו. נושא זה נידון גם בדורות הראשונים של תורת החסידות ונדרש מקום נרחב לבארו, כשבבסיס הדברים עומדת השאלה ביסוד פניית האדם בתפילתו אל קונו.

שאלה זו אינה מצומצמת רק למישור נקודתי זה של עבודת התפילה, אלא היא נוכחת ונושקת לנושאים רבים בעבודת ה'. אמנם בתוך מכלול זה מתייחדת התפילה על פני קיום מצוות ולימוד תורה, מפני גדרה כ"עבודה שבלב". ועל כן, בהעדר התייחסות ראויה יחסר יסוד משמעותי בהגדרת הבסיס של עבודת התפילה.

במאמר זה נעמוד על יחס תורת הקבלה והחסידות לתפיסה הפנימית של עבודת התפילה, בשימת

1. ראה באריכות במאמר "עבודה צורך גבוה" - מעיינותך גליון 68.

בתכלית הפשיטות המרום לברו שלמעלה מבחי' ע"ם הנאצלי (דלא כדברי המקובלים הקדומים). והוה בכל קראינו אליו, אליו ממש ולא למדותיו דיינו אל מהותו ועצמותו ית".

יסוד הפחלוקת - צורת התפילה הנדרשת

לגופם של דברים, שאלה זו בענין כוונת התפילה משליכה באופן ישיר על צורת התפילה עצמה.

לאור דברי תורת הקבלה, פניית המתפלל בתפילתו הינה לאור אין סוף המלוּבש במדותיו יתברך. מכך עולה שעל האדם בעת תפילתו לעסוק ב"הכנת המדות ותיקונם" (על פי דברי הרמ"ק) לקבלת ההשפעה מאור אין סוף. צורה זו דורשת לימוד וידיעה בפרטי המדות, התלבשותן ודרך ההשפעה אליהן מאור אין סוף, כמו גם כוונה פרטית ושונה בכל קטע במהלך התפילה.

בענין זה מופיע הסבר בדברי הרמ"ק:

וכאשר אנו מתפללים ומייחדים המדות, הכוונה לתקן המדות להכניס שיהיו כסא אליו ויתקרב אליו ויתקנו לקבל אורו ושפעו. והוה עבודתו והגורם הכנתם לקבל הטובה ההיא יקרא עובר.

ולכך הודיע לתקן המדות ככוונת ההתפללות, עובר אמיתי המיישר העבודה לאמת ולעבודה הנכונה במכוון, ולא כעובדים העבודה סתם לאלוה, ואינם יודעים שאין העבודה מקובלת אלא דוקא על הדרך הנכונה. ועב"ז אין העבודה הסתמית המכוונת סתם אליו רחוייה ח"ו, אלא שאינה נבחרת כעבודה המיושרת אליו על הדרך הרצויה ככוונה אל המדות כדפירשתי.

מדברי המקובלים עולה, אם כן, שצורת התפילה הראויה מצריכה ידיעה פרטית של המתפלל ככוונת וייחודים הנדרשים לכל קטע מחלקי התפילה.

נקודה זו מודגשת בדברי הרמ"ק העוסקים בלימוד חכמת הקבלה וצורת התפילה על פי הדרכתה⁴, "שהאומר שאין לו עסק בקבלה ואינו רוצה לכיין בתפילותיו אלא לבעל האורות [=עצמותו יתברך], כאשר חשבו רבים, ודאי שייקרא טועה".

לעומת זאת, בדרושי החסידות - נוסף על עצם גישתה שעמידת המתפלל פונה "אליו ממש", מהותו

תורת הקבלה, אין לייחס ענין עבודה כלפי עצמותו יתברך. ועל כן, אופן לימודם את דברי הספרי הוא שמשמעות מילת "אליו" איננה מכוונת "אליו" ממש אלא לאור אין סוף כפי שמלוּבש במדותיו. כלומר, כוונת הספרי היא לשלילת הפנייה ל"מדותיו" כפי שעומדות בפני עצמן, אלא למדותיו בצירוף הארת אור אין סוף המלוּבש בהן.

כך כתב הרמ"ק בספרו 'עסיס רימונים', וזה לשונו²:

דע כי אין ראוי למכווין להיות כוונתו במדות ר"ל אל הספירות לבר ח"ו אלא הכל יהיה כסוד השתתפותם אל מאצילים שהוא מתנהג על ידיהם. ולכן כשאנו אומר' האל הגדול שהוא רומז בגדולה, הנה הכוונה על העצמות המתפשט בגדולה, וכן הכוונה בכל השמות והכינויים, ועז'א בספרי בכל קראנו אליו ולא למדותיו.

הרמ"ק אינו מסתפק בהעמדת דברי הספרי על דיוקם (בשלילת פשטות משמעות הדברים) אלא מפרשם בהתאם לצורת ההשקפה של תורת הקבלה, על פיה כוונת הפסוק במילת "אליו" היא בצירוף "מדותיו", וכפי שמוסיף בהמשך דבריו הבהרה יסודית:

ולא יחשוב המעיין לומר א"כ נתפלל אליו בלי צירוף מדותיו כי הוא עיקר הכל, דע כי דבר זה אע"פ שלא היא חמור כמתפלל אל המדות בלי צירוף המאציל עב"ז אינו מן האמת.

מדברי הרמ"ק מובן כי צורת הכוונה הרצויה בעת התפילה היא פנייה להארת אור אין סוף כפי שבא לידי ביטוי בלבושי הספירות ומדותיו יתברך, והתפילה אינה מכוונת כלפי עצמותו יתברך שמעל התלבשותו בספירות. גישה זו התקבלה בקרב חכמי תורת הקבלה לאורך הדורות.

ברם, תורת החסידות למדה את דברי הספרי לפי פשוטם. פניית המתפלל בעת התפילה מכוונת "אליו ממש", ללא תיווך מדותיו. דבר זה נכון בכללות ענין התפילה, כשביטוי מרכזי לצורת פנייה זו נמצא בעת קריאת פרשת "שמע".

וזה לשונו של אדמו"ר הזקן³: "שבק"ש צריך להיות בח' הקריאה והזעקה מנקודת הלב באהבת מאד"ך שהוא בלי גבול ותכלית אל עצמות אור אין סוף ב"ה דוקא הפשוט

2. שער לב.

3. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו ח"א עמ' כז.

4. פרדס רמונים, שער א סוף פרק ט.

ועצמותו יתברך, כאמור - אנו מוצאים התייחסות שלילית לצורת תפילה זו הדורשת כוונות רבות מהמתפלל בעת תפילתו⁵. וזה לשון אדמו"ר האמצעי:

ולא לעלות במעלות ומדרגות כונות ושמות ויחודים הנהוג בין המקובלי' כי לא חפץ ה' באלה כ"א בכונה אחת לבר לקשר נפשו אל אמתת עצמותו ית' דוקא (וע"ז א' כי האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים) וכל לכבות דורש ה', יש שמנמתו רק לבר אל עומק הכונה והיחוד שע"פ הקבלה לבר לומר רזי לי רזי לי כו' ואין לכבו נכון באמת ובתמים לעצמותו ית' לבר ונמצא זהו היפך עיקר המצוה הזאת שבק"ש שהוא אליו דוקא.

נמצאנו למדים כי מדברים אלו עולה מחלוקת רעיונית בין תורת הקבלה לתורת החסידות הנוגעת בבסיס כוונת המתפלל בעת התפילה.

יחידה' הפקבלת מ"יחיד'

כאמור, עיקר ההפרש בין תורת הקבלה לתורת החסידות הוא לענין גישת תורת הקבלה שאין התפילה מופנית כלפי עצמות אור אין סוף, לאור הנחת היסוד כי "לית מחשבה תפיסא כך כלל"⁶. אמנם, מובן כי הנחה זו תקפה גם על פי דברי תורת החסידות, ואם כן להלן נעסוק בכירור יחסה הנכון לשאלה זו.

התייחסות לשאלה זו מוצאים אנו כבר בדברי אדמו"ר הזקן⁷ "והלא ידוע דבבחי' עצמות אוא"ס הרי לית מחשבה תפיסא כו' וא"כ האיך יתכן שיהיה דוקא בו הדבקות וההתקשרות".

המענה לזה בתורת החסידות הוא, שבענין התקשרות הנשמה באלקות יש להבחין בין שני סוגי התקשרות:

א. קשר המבוסס על כוחות הכרה והשגה שכליים, המתמקדים ביכולת השגת השכלית של האדם. ומאחר וקשר זה יסודו בכוחות הכרה והבנה המוגבלים, מובן שאין התקשרות זו מגעת בעצמות אור אין סוף אלא רק באופני ההשגה השייכים להתלבשותו במדותיו - כללות ענין עשר הספירות.

ב. קשר עצמי-נשמתי הנובע מעצם נשמת היהודי ('יחידה שבנפש'). התקשרות זו מופנית ומגעת

בעצמות אור אין סוף, מאחר ואינה מתמקדת בכוחות השכל וההכרה אלא בוקעת ועולה מהרצון הפשוט המוטבע בנשמת כל יהודי הכוסף לקשר עם בוראו.

הבנה זו ביסוד הקשר שבין נשמת היהודי לבוראה (שאינו נוצר באמצעות כוח ההשגה שבאדם) מיישבת את קושיית המקובלים בענין העדר היכולת להתקשר בעצמות אור אין סוף כיון ש"לית מחשבה תפיסא ביה". כי אכן התקשרות זו של נשמת היהודי אינה נעשית באמצעות השגה והכרה שכליות, ואי לכך יש ביכולתה לעלות ולהגיע גם למהותו ועצמותו יתברך.

יסוד כללי זה של בחינת ה'יחידה' מעניק הסבר גם בנידון זה של עבודת התפילה, ובלשון רבינו הזקן⁸:

לכן יש כח בבחי' רצון יחידה שבנפש לבר אל מהו"ע ממש אליו ולא למדותיו ולכן נק' בחי' יחידה שמקבלת בחי' יחיד חי בתוכה השפעה מעצמותו וד"ל. והנה ע"ז נאמר מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו ולא למדותיו. כי בחי' קריאה ממש למועלה בבחי' יחידה שבנפש יכול להגיע עד שם שלא בכח המחשבה ואין זה בחי' השגה כי השגה הוא דבר שנתפס במחשבתו.

אמנם יש להתבונן במהותו של כוח זה (שבבחינת 'יחידה' שבנשמת היהודי) להתקשר בבורא ללא תהליכי חשיבה והבנה שכליים, ולהבנת הדברים נציג להלן משל מסוג ההתקשרות שבין אב לבנו, ובאמצעותו יובן אופי ההתקשרות של בחינת היחידה בה' יתברך.

סוגים שונים של קשר

בדרך כלל, קיומו של קשר אהבה בקרב בני אדם מיוסד על ההיבט הנפשי האישי הנוכח בתוך מערכת יחסים זו, ובלשונו של רבינו יונה: "כי לא ייקרא האדם אוהב ובוחר מבלי שיכיר הנאהב והנבחר"⁹. כלומר, הגורם המניע לאהבה נעוץ בעיקרו במעלה וייחודיות מסוימות הקיימות במושא האהבה ובאות לידי ביטוי באישיותו, והן הגורמות לסוג הקשר והיחס הנפשי שמפתח האחד כלפי חברו.

על פי זה מובן שקשר מסוג זה מבוסס על היכרות האוהב את אישיות הנאהב, ואילו בהיעדר קרבה

5. בהקדמה לספרו אמרי בינה.

6. תקוני זהר בהקדמה (פתח אליהו) ז, א.

7. סידור עם דא"ח שער קריאת שמע.

8. מאמרי אדמו"ר הזקן תקע"ג עמ' יג.

9. פירוש רבינו יונה למשלי יא, ג.

מכיר הוא אביו ואמו ונמשך ונדבק תמיד אחריהם ולא לזר וזלרם וזה בא מצד הטבע תולדה שנוֹלֵד מפרי בטנם מושרש בו כח המושך שנמשך למקור המולידו מעצמו בלא טעם כלל".

לסיכום: יסוד התקשרות אוהב ואהוב הינו באמצעות הכרה והשגה שכליות (של האוהב את הנאהב), והתקשרות זו מתקיימת בין אישיות האוהב לאישיות הנאהב. לעומת זאת, יסוד הקשר שבין בן לאב אינו מבוסס על הכרת הבן את אישיותו של אביו. קשר זה הינו עצמי-נשמתי, ומסיבה זו מדת איכותו האישית של האב אינה מפחיתה ואינה מעלה את עוצמת אהבתו והתקשרותו בנו אלי¹³.

בנים אתם לה' אלקים

ומהמשל (אב ובן) אל הנמשל (התקשרות נשמת היהודי לעצמות אור אין סוף):

הקשר בין נשמת היהודי אל הבורא יתברך אינו נעשה באמצעות הכרה והשגה שכליות. נשמת היהודי נמשכת ובאה לגופו ממקורה בעצמות אור אין סוף כבן הנמשך מעצמות אביו, ולכן יש בה היכולת להתקשר בעצמותו יתברך, ובלשון אדמו"ר הרשב"י:

וכמו"כ יובן בהתקשרות האמיתית דנש"י באלקות שנק' בנים כמו"ש בנים אתם לד' אלקים וכתוב בני בכורי ישראל, שהן בבחי' התקשרות עצמית לאלקות שיש כמו טבע עצמי נפש האלקי לידבק במקור הוצבה שאין שום טעם וסבה אל האהבה והתקשרות הזאת כ"א מצד שהן כעצם אחד ובהתקשרות זאת ה"ה תופסים בבחי' העצמות מה שלית מחשבה תפיסא בי כלל, כי בחי' מוח' והשגה תופס בבחינת גילויים לכד לא בבחי' העצמות, כ"א בחי' רעוד להיותו אחוז וקשור בבחי' העצמי ע"כ בזה דוקא נתפס בחי' העצמות.

ובמקום אחר מחדד את משמעות אותה משיכה נשמתית ללא טעם וסיבה: "מה שנמשך בעצם נפשו לאלקות לא מצד הרגש העילוי וההפלאה" כ"א מצד העצם

13. כך שסיבת התקשרות הבן לאביו אינה בגלל "מה שהוא" אלא בגלל "מי שהוא".

14. על אף שלאמתו של דבר המציאות הנעלית ביותר היא עצמותו יתברך, עד כי ההשגה הנעלית ביותר אינה יכולה להוות כלי להשגת הדבר, מכל מקום התקשרות עצם הנשמה אליו יתברך אינה מתייחסת כלל לעילוי שבבעצמותו יתברך אלא כל פנייתה אליו היא רק משום

והיכרותו אלו לא היתה נוצרת התעוררות רגש האהבה. ונמצא שהתקשרות זו נשענת על אישיות הנאהב ומעלותיו הפרטיות אך אינה קשורה לעצם מציאותו.

ואלו דברי אדמו"ר הרשב"י¹⁰: "דבאהבת אוהב ואהוב הגם שיכול להיות בזה ג' כ' תוקף האהבה וההתקשרות (עד לאופן שאהבה אינה כמלה) הנה יש איזה סבות אל אהבה מצד איזה המעלות שיש בו אבל זהו דוקא כאשר מבין את העילוי שלו וממלא אהבה מגיע רק בהגילוי של האהוב".

עם זאת, ישנו שוני מהותי כאשר הדברים עוסקים בקשר שבין אב לבנו. מלבד עומק הקשר שישנו בין אב לבן ביחס לצורות אחרות של קשרים ומערכות יחסים, יסוד המשיכה הנפשית של הבן לאביו אינו מבוסס על הכרתו את אישיותו של אביו.

המחשה נאה לכך ניתן למצוא "כאשר האב הוא איש פשוט שלא לפי מהותו (של הבן) ומ'מ רוצה בו הבן בעצם ונמשך אליו". אילו האהבה היתה מיוסדת על היכרות הבן את אישיות אביו, ניתן היה להסיק לשלילת משיכה זו במקרה ונחסר מהאב כל סממן ייחודי באישיותו, אך למרות זאת רואים במוחש כי התקשרות זו עומדת בתוקפה למרות העדר מרכיב זה. כך שאין ההיכרות המוקדמת עומדת בבסיס האהבה וההתקשרות.

אמנם כן, התקשרות הבן לאביו אינה לתכונות ומאפיינים מסויימים הקיימים באב אלא כלפי עצם מציאותו - עצם הבן נמשך אל עצם האב: "אהבת הבן אל האב אינו מצד הטוב שבו ולא מצד העילוי כ"א מצד שהוא עצם א' עמו, ואין שום טעם וסבה אל האהבה וההתקשרות הוא מצד העצם, וממילא ההתקשרות הוא בהעצמות ממש לא בהגילוי לכד, מאחר שאין הגילויים סבת האהבה כ"א העצמות דוקא".

מטעם זה רואים במוחש שהתקשרות זו ישנה גם בזמן בו הבן אינו שייך לעמוד על טיב משמעות זיקתו לאביו בכך ש"הביאו לחיי עולם הזה"¹¹, ולמרות זאת משיכתו אל אביו מתקיימת גם בזמן זה¹²:

"וכמו תינוק הקטן כבן ב' וג' שנים אין לו ידיעה זו בכלי מוחו כלל - טעם הענין ואיכותו אין שהולידו ע"כ הוא אביו - שיכול זה הדבר באיכותו כמו שהוא. ועכ"ז הרי התינוק

10. המשך תרס"ו עמ' פג ואילך.

11. משנה בבא מציעא פ"ב מ"א.

12. נר מצוה ותורה אור - שער האמונה יד, א.

(וואס ער ציט זעך בעצם צוא אלקות) בלי שום טעם וכלי סיבה כלל. והיינו, כדברי אדמו"ר הרי"צ¹⁵, מפני ש'נרגש בו (וערט אין אים דער הערט) זאת רכי אתה אבינו ובחי' התקשרות הזאת ה'ה תופס בבחי' העצמות ממש'.

בזה באה לידי ביטוי ההקבלה שבין המשל (אהבת בן לאב) לנמשל (התקשרות בחינת ה'יחידה' ב'יחידו של עולם). כי המשיכה של הנשמה לעצמות אור אין סוף אינה מתוך השגה במהות האלקות או בגדולתו ורוממותו יתברך, אלא מתוך הרגשה פשוטה בפנימיות לבו של יהודי "כי אתה אבינו".

תפילה לדעת זה התינוק

לאור ההבנה הכללית בענינה של בחינת ה'יחידה', עתה ניתן לשוב אל משמעות הגדרת דברי הספרי, "אליו ולא למדותיו":

עמידת המתפלל לפני ה' באה להביא לידי גילוי את הקשר העצמי שבין נשמת היהודי לבוראה. מעלה זו ייחודית לקשר שבין עם ישראל לקב"ה "אשר לו אלקים קרובים אליו", היינו שלהם יש היכולת להתקשר בעצמות אור אין סוף שיאיר ויתגלה בפנימיות נקודת לבם. וכללות ענין זה בא לידי גילוי בעת התפילה.

אדמו"ר הזקן ביטא ענין זה בלשונו הייחודית¹⁶:

"דער פירוש הפשוט איז: 'אליו' - עצמות א"ס וואָס עס איז בא יעדען פשוטן אידן בידיעה עצמית דורך אמונה פשוטה. און דאָס איז 'קרובים אליו' און 'בכל קראנו אליו' - עצמות א"ס און עצמות הנשמה. תפלה באמונה פשוטה איז מחבר עצמות הנשמה מיט עצמות א"ס" [=הפירוש הפשוט הוא: "אליו" - עצמות א"ס שישנו אצל כל יהודי פשוט בידיעה עצמית על ידי אמונה פשוטה. וזהו "קרובים אליו" ו"בכל קראנו אליו" - עצמות א"ס ועצמות הנשמה. תפלה באמונה פשוטה מחברת את עצמות הנשמה ועצמות אין סוף].

פירוש: כפילת הביטוי "אליו" בפסוק מדגישה שתי פנים בדבר. "אליו" הראשון הוא מצד הקב"ה - "אלקים קרובים אליו", ואילו מילת "אליו" השניה מכוונת לפניית היהודי לקב"ה - "בכל קראנו אליו", הוא הקשר העצמי שבין הקב"ה לישראל שאינו

היותו "אבינו" האמיתי.

15. ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 113.

16. הובא ב'היום יום' יא תשרי.

נעשה על ידי מדותיו יתברך וגם לא מצד פניית היהודי למדותיו¹⁷.

רעיון יסודי זה בא לידי ביטוי בדברי אדמו"ר ה'צמח צדק' במאמרו 'שרש מצוות התפילה'¹⁸: "זוה מה שאמר הרב הגדול רבי שמשון דקינון ז"ל שהזכרתי למעלה - אני מתפלל לדעת זה התינוק, כלומר להוציא מלב המקובלים שמתפללים לספירות".

התקשרות נשמתית זו שאינה נובעת מהשגה והכרה זהה לסוג הקשר שבין תינוק לאביו, כיוון שמכוונת לעצם מציאותו של האב ולא לתכונות שבאישיותו, וכך התקשרות הנשמה אינה מופנית כלפי מדותיו יתברך אלא למהותו ועצמותו.

ואף שהדברים נדרשים יפה בכללות ענין התפילה, הביטוי העיקרי לקריאה זו נמצא בפרשת קריאת שמע שאינה מכילה אזכורים של בקשת צרכי האדם או דברי שבח לבורא¹⁹, אלא עיקר ענינה מבטא את בקשת הקרבה והדביקות שבין נשמת היהודי לבוראה, "כי אתה אבינו".

ובלשונו של אדמו"ר האמצעי²⁰: "שבקריאת שמע ה'ז העלאת הנפש ליכלל ולידבק באחדות פשוטה בלי שום התעוררות לבקש דבר מה לעורר רחמים רק מצד הדביקות העצמיות שבנשמה האלקית שתכסוף להתרבק ביוצרה ובוראה כו' שע'ז ודאי' ההתכללות הוא במהותו ועצמותו ולא במדותיו כנ"ל כמ"ש אליך ה' נפשי אשא אליך רוקא".

17. יש לציין כי דברי אדמו"ר הזקן אלו הינם חידוש גמור שלא התפרש בתורת הקבלה, ואף בתורת החסידות לא הובא ענין זה. הבהרה זו בכפילות מילת "אליו" מאירה את דברי הספרי בכך שהקבלה זו בין שני סוגי ה"אליו" (מלמעלה למטה ומלמטה למעלה) יש בה נתינת טעם המבחינה את ייחודיות עם ישראל ביכולתם להגיע בעצמותו יתברך, ונעוצה בכך שהפנייה באה מעצמיותו ופנימיותו של הפונה, ומשום כך היא יכולה לעלות ולהגיע בעצמותו.

18. דרך מצותיך קיה, א.

19. מלבד המבואר כאן ביחס לכללות ענין התפילה, מבואר במקום אחר שעיקר העבודה באופן של "אליו" ולא למדותיו' הינה בקריאת שמע או בשמונה עשרה, ואילו פסוקי דזמרה עיקר ענינם הוא העבודה שעל פי טעם ודעת. וכדברי אדמו"ר האמצעי: "שמתחלה צריך שיתבונן באלקות בבחי' השגה והבנה וע"ז אח"כ נמשך בבחי' רעותא דלבא". וכן הוא בדברי אדמו"ר הרשב"ב במאמרו ש"פ לך לך תרס"ו, עיין שם באריכות.

20. אמרי בינה פתח השער יג, ד.

הסוד הפנימי
במאמר חז"ל:

לעולם

יסדר אדם

שבחו של

הקדוש ברוך הוא

ואחר כך

יתפלל

הרב יהודה כהן

אחרים מצינו שיש מעלה באמירתם, לכן צירפו מזמורים אלו לחובת אמירת שבחו של מקום.

בסגנון אחר כתב אדמו"ר הזקן בשלחנו (שם) בשם הראשונים, "למה בחרו במזמורים אלו? לפי שאמרו כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מוכטח לו שהוא בן עולם הבא, ואנב אותו מזמור תקנו לומר עד סיום תהלים שיש שם י' פעמים הללויה כנגד עשרה הילולים שבספר תהלים".

אמנם, על פי פנימיות הענינים, הטעם שנאמר על הקדמת שבחו של מקום לפני התפלה מכריח לומר דוקא מזמורים אלו.

ותחילה יש לברר, מדוע נקבע כלל סדר זה של הקדמת שבחו של מקום לפני התפלה?

בגמרא (ברכות שם) למדו זאת ממשו רבינו ע"ה:

אמירת פסוקי דזמרה בסדר התפלה מיוסדת על מאמר רז"ל (ברכות לב, א) "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל", וכמו שביאר הטור (סימן נא).

אמנם הב"ח (שם) כתב שמאמר זה למדים אנו רק את עצם החיוב לשבח את הקב"ה לפני התפלה, אבל עדיין אינו מובן "מה ראו חכמים לסדר שבחו באלו המזמורים מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל י"ה ולא בשבחים אחרים שבפסוקים אחרים". ולכן מביא הטור את דברי חז"ל (ברכות ד, ב) "כל האומר תהלה לדוד בכל יום מוכטח לו שהוא בן עולם הבא", ואת דברי רבי יוסי (שבת קיח, ב) "יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום", אשר לכן תיקנו לומר מזמורים אלו דוקא.

והנה, לדבריו נמצא שמצד תוכן הענין אין הכרח לומר דוקא מזמורים אלו, אלא שמפני שבמקומות

"דכתיב ואתחנן אל ה' בעת ההיא, וכתיב ה' אלקים אתה החלות להראות את עברך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה".

ברם, השאלה היא על משה רבנו עצמו - מדוע ראה לנכון להקדים שבחו של מקום קודם תחנוניו? כמה מהמפרשים כתבו שהטעם לכך הוא בדומה לתכסיסי מלוכה, שהבא לבקש דבר מה מאת המלך פותח תחילה בדברי שבח אליו ואחר כך אומר את מבוקשו, כמו שכתב הלבוש (שם) "כי כן הוא דרך המוסר ותכסיס מלכות, לסדר השבח תחילה ואחר כך יבקש צרכיו ממנו". ומצינו כבר במקורות קודמים אליו, בספר 'המחכים': "אחרי שסידר שבחו של מקום יש לו להתחיל תפלתו, שכן תכסיסי מלכות, כשצרכיך מן המלך שולחין לו דורון, ואחר כך מבקשין ממנו".

האם ניגשים אל ה' ב"שפת חלקות"?

אולם גישה זו נראית מעט תמוהה ביחס להקב"ה, שהרי ביחסי בני אדם ייחשב הדבר למעין חנופה, והקדמת השבח אינה אלא כ'תרגיל' לגרום לאדם לתת למבקש את רצונו. ואם כן, כיצד זה ניתן להקיש מכך כלפי קודשא בריך הוא? וכי לדברי חנופה הוא צריך!?

ובאופן דומה הקשה המבי"ט (בית אלקים, שער התפלה פרק ד):

הקדמת השבח נראה.. דבר בלתי הגון בשאלת צרכיו. כי אם אדם אחד ישבח את חבירו ואחר כך ישאל ממנו אי זה דבר, נראה שסיפור שבחו היה לסבה שישלים שאלתו.. אי אפשר שישבח האדם את חבירו וישאל ממנו, כי אם בתוספת שבח ויתר שאת - מה שאין בו. והוא אומר בשפת חלקות להפקת רצונו ממנו.

בתירוץ קושיא זו כתב המבי"ט, כי המטרה בהקדמת שבחו של מקום אינה בשביל לגרום לקב"ה

שיקבל את התפלה, אלא לתועלת האדם המתפלל - להכין אותו לקראת בקשת צרכיו לפני הקב"ה. וז"ל: צריך שידע האדם ויכיר קודם תפלתו לאלוקיו, כי אין מי שיכול לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו אלא הוא יתברך, כי הוא ברא את העולם ולו נתכנו עלילות. ולזה צריך להקדים ולסדר שבחו של מקום - לומר שהוא יודע ומכיר כי מצד שבחו וגדולתו שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, הוא ראוי שיתפללו אליו, כי הוא מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם, ואומר ועושה גוזר ומקיים ואין מי יאמר לו מה תעשה, ולכן שואל ממנו.

בסגנון דומה כתב גם בעל העקדה (עקדת יצחק מבוא שערים פ"ד), ואף ביאר לדרך זו את שלוש הלשונות שנקבעו לשבחו של מקום - "הגדול הגבור והנורא" (יומא סט, א), וז"ל:

ראוי לערוך שבחים אלו תחלה כדי להישיר כוונת המתפלל אל מה שראוי לכיין אליו בתפלתו. וזה, כי תואר "הגדול" יורה על היותו יתברך סבת הסכות מקטנם ועד גדולם וגדול שבכולם, ומעתה אין דבר גדול ונפלא ממנו יתברך שלא יוכל המתפלל לשאול עליו.. ותואר "הגבור" יורה על יכולתו המוחלטת, ושאינ מוחה בידו כמנהג מלכי הארמה מהשרים והיועצים.. ותואר "הנורא" יורה על שהוא משגיח ושופט, צדיק וישר לתת לאיש כדרכיו, אין לפניו עולה ולא משא פנים. ומזה יתיישר המתפלל להצדיק עצמו בתפלה, ולא ישאל דבר שלא בחוגו.

"שבחו של מקום" - לתועלת התפילה או לתועלת המתפלל?

אולם בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן (סימן נב) כתב ש"פסוקי דזמרה.. לא נתקנו אלא בשביל התפלה שתהיה רצויה ומקובלת על ידי שמשדר שבחו של מקום תחלה ואחר כך יתפלל" (ומטעם זה קבעו שהמאחר לבוא לבית הכנסת ידלג פסוקי דזמרה כדי להספיק להתפלל עם הציבור, כי "מוטב להתפלל עם הצבור,

לאחר שיתבונן
האדם כיצד כל
מציאות ומציאות
העולמות מצד
עצמן אינן אלא
מהארה ממנו
יתברך - יתעורר
בתשוקה גדולה
לצאת ממציאותו
ולהדבק בעצמותו
יתברך

שאז תפלתו מקובלת ודאי"), ומהמקורות לדבריו מובן שכך פירש את דברי הטור שם.

הרי שטעם התקנה הוא לתועלת התפילה ולא רק לתועלת המתפלל. וחוזרת השאלה - כיצד זה יפעל סידור שבחיו של מקום את מילוי הבקשות ע"י הקב"ה.

ומצאנו ביאורים נוספים, שהם בדרך סגולה, ולדוגמה לשון הרלב"ג (שמואל-ב כב, ד) הכותב "כי בספור השבחים ישלם לאדם הרבקות עם ה' יתברך, ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני רבקות ההשגחה בו".

ובספר תרומת הכרי (לבעל קונטרס הספיקות, ב'פתיח השער') כתב, ש"העבירות של אדם מעכב תפלתו, וכל תפלה שאינה בכוונה אינה עולה למעלה.. לזה אמרו חז"ל עצה טובה, שמקורם שרוצה לעמוד בתפלה יסדר שבחו של מקום וזה בלתי מתעכבת וכשהשער פתוח יטף תפלתו ונשמעת".

בסגנון דומה כתב הבני יששכר (תשרי, מאמר ב, יום הכסא):

קיבלנו, כשהאדם מתיירא להתפלל, מוחמת שחושש פן בבוואו להתפלל יבואו המקטרינים לקטרג על תפלתו.. אזי יותר טוב לספר שבחו של מקום בנידון המצטרך, דהיינו אם יצטרך להתפלל על רפואה, לא יתפלל דרך תפילה תיכף, רק ישבח דרך שבח להבורא עולם שהוא רופא חולים, ובמחשבתו יכוין להמשיך רפואה להנרצה, והבורא עולם היודע תעלומות לב הנה הוא יעשה בקשתו.

והטעם הוא, כיון דמזכיר שבח הבורא שהוא פועל הישועה הזאת, מי הוא שיקטרג על הדבר הזה? הנה כל המלאכים מסכימים, והקב"ה עושה כפי מחשבתו של המשבח להמשיך ישועה להנרצה.

ולדעתי זהו שתיקנו חז"ל (ולמדוהו מן המקרא) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואחר כך יתפלל, דכיון שמסדר שבחו של מקום, למשל כשמשבח את הבורא שהוא רופא חולים, הנה כל המלאכים עונים אמן ומסכימים לשבח הלוה, הנה הגם כשאחר כך יבוא המבקש לבקש ברחמים על הרפואה כמו פיו, שוב לא יקטרגו המלאכים, דהוה חס ושלום כנוגע בכבוד המלך ובשבחו כאשר ירצו חס ושלום למנוע הרפואה אשר זה כרנע שבחודו שהוא רופא חולים.

לפי ביאורים אלו עולה כי הקדמת שבחו של מקום היא בדרך עצה וסגולה. אבל מצינו ביאור נוסף, שסיפור שבחיו של הקב"ה פועל שהתפילה עצמה תהיה באופן כזה שתתקבל למעלה, וכך כתב

בספר הבתים (מצוה יג, מהדורת הרש"ר עמ' פב):

ענין העבודה בתפלה לגדל ולרומם את ה' ולספר בשבחיו כפי מה שהותר.. והכוונה לרומם ולגדל ה' ולספר בשבחיו הוא, כדי שיקבל האדם מלכותו ואדנותו עליו, כי כאשר יתבאר [=לאדם] הגדולה והגבורה לסבה ראשונה [=לה' שהוא סיבת הסיבות], ירחיק הגדולה והממשלה למשרתים, ויתעורר ויתבונן שה' הוא סבת הכל, ו.. כאשר יתעורר שמידו הכל, יתפלל אליו בכוונה, וכאשר יתפלל אליו בכוונה רצויה אין תפלתו חוזרת ריקם.

אמנם לפי ביאורו של אדמו"ר זקן דלהלן, נמצא שהסיפור בשבחיו של הקב"ה הוא עצמו הפועל אצל הקב"ה שהתפילה תתקבל וצרכי האדם יתמלאו כבקשתו.

וכי לשבחיו הוא צריך?

בספרו לקוטי תורה (קדושים כט, ב) מבאר אדמו"ר הזקן את כללות ענין השבחים להקב"ה (לאו דוקא בתפלה), וז"ל:

יש להבין ענין ההודאה וההליל שאנו מהללים אותו ית' לאיזה ענין הוא הלא הוא ית' מרומם על כל ברכה ותהלה ולו דומיה תהלה.

גם נכד רבנו, אדמו"ר ה'צמח צדק' (שרש מצות התפלה פ"ט), מביא שאלה זו, ומוסיף רמז לדברי הראשונים והאחרונים שהובאו לעיל: "הגם כי יש מי שיישבו ענין זה והוא כדי לזכך נפשותינו בזה שנהיו מכירים ויודעים בטובת השם יתברך העודפת עלינו וכי לו ית' לבדו היכולת לשנות היש לכל אשר יחפין בו, וכשנוכך נפשותינו יהיו כלי מוכן לקבלת המטבת בו, עם כל זה באמת יש בזה ענין נסתר וכונה עמוקה".

ומבאר אדמו"ר הזקן (לקוטי תורה שם), כי "כמו על דרך משל באדם, כשצריך חבירו אליו להשפעת חסדו, והוא באותו העת בכעס ורוגז גדול, שנמצא הוא רחוק ממדת החסד, עם כל זה כשקורא אליו חבירו ומתחיל לשבחו איך שהוא בעל חסד גדול, על ידי זה מעורר אצלו את מדת חסדו, שיתגלה אליו שיתן לו את בקשתו. ואף שמדע זה היה אז בהעלם גדול, אף על פי כן מעוררה על ידי השבח וקריאת שם חסדו בו".

והנמשל למעלה הוא שהקב"ה גבוה ונעלה עד אין קץ מהמדות, וכלשון הזהר "לאו מכל אלין מדות איהו כלל", ולכן מוכרחים אנו לעורר את מדותיו, וזאת באמצעות השבחים אליו יתברך.

התחתונים.. והיינו מטעם הנ"ל כיון שבאמת הוא השפלה גדולה בו".

יסוד זה לקוח מתורת הבעל שם טוב, שביאר זאת כדרכו בפתגם קצר על הפסוק "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. פירוש, שהוא יתברך קדוש ומובדל מכל העולמות, רק על ידי תהלות ישראל נמשך להיות יושב ונשפל לַמַּטָּה (כמו היושב על הכסא שמשפיל קומתו)" (ראה תורה אור בראשית ב, ב. ובאריכות בספר המאמרים - אידיש ע' 138).

על פי זה מתורצות התמיהות הנ"ל - איזו תועלת יש לקב"ה מהשבחים, ושלכאורה נראים השבחים כדברי חנופה ח"ו - משום שבאמת לולי השבחים הרי הקב"ה מצד עצמו קדוש ומובדל מהמדות שדרכן הוא משפיע לעולמות, ולכן נדרשים השבחים לצורך ההשפעה.

על פי זה מובן שדברי רבי יוסי "יהא חלקי מגומרי הלל" הם ענין אחד עם הקדמת שבחו של מקום לבקשת צרכיו (ולא רק צירוף מקרי, כמשמעות דברי הב"ח דלעיל), שהרי "זהו ענין ההלל, שעל ידי שמשבחים לפניו פעולתו שפועל על ידי הספירות, כמו שמשבחים חסדו וגבורתו וחכמתו, על ידי זה הוא ית' נמשך ומאיר לתוך ה' ספירות.. וכמשל האדם החכם שכשמשבחים אותו איך שהוא חכם על ידי זה מתעורר כח חכמתו".

ולכן בחרו חז"ל את מזמורי "הללויה", ולזה הטעם נבחרו מזמורים שהן בשם הללויה בתחילה וסוף, כי פירוש הלל מלשון בהילו נרו, שהוא מקור הבהקת גילוי אור מן העולם, ופירוש יהללו י"ה היינו גם לאורות דאבא ואבא [=חכמה ובינה] שנקראים י"ה [= י - חכמה, ה - בינה] יהללו י"ה, יהללו מן העולם" (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ט עמ' קלא).

על דרך זה ביחס לכל המתואר בפסוקי דזמרה, שהקב"ה נותן לחם לרעבים וזן בני עורב אשר יקראו - תכלית הכל היא לתאר את גודל ענוותנותו של הקב"ה, עד כמה הוא משפיל את עצמו להאיר

ובלשון אדמו"ר הזקן: "דהנה אין סוף ב"ה רם ומתנשא עד אין קץ מגדר התהוות כל העולמות, שהוא ב"ה בעצמו קדוש ומובדל בו.. ולכן כדי להמשיך גילוי מדותיו ית', כיון שמצד עצמו הוא קדוש ומובדל מגדר בח' אלו - הוא על ידי שמשבחים ומהללים אותו במדות אלו, שעל ידי זה ממשיכים גילוי השמות והמדות, אף על פי שמצד עצמו לאו מכל אינן מדות איהו כלל".

הצמח צדק שם מציין שרעיון זה מיוסד על תורת המגיד ממזריטש: "וכנודע ממה שפירש קדוש ה' הרב המגיד ז"ל על פי מאמר רז"ל במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, דהיינו שהתלכשות במדת גדולה הוא

ספירת חסד עליון, להחיות עולמות אין קץ ממש - היא ענוה גדולה אצלו ית' שישפיל עצמו כל כך להתלכש במדה זו רכלא חשיבא ממש קמי".

השפעת ה' לעולמות - השפלה לפניו

מטעם זה תקנו להקדים "שבחו של מקום" לפני בקשת צרכיו, משום שאת ההשפעה בעולמות משפיע הקב"ה על ידי מדותיו שהן עשר הספירות, ולכן כדי לבקש צרכיו על האדם לעורר את מדותיו יתברך, היינו לפעול בקב"ה שישפיל את עצמו להאיר בספירות (ראה מאמר נפרד בגיליון זה בסוגיית "אליו ולא למדותיו"), ודבר זה נפעל על ידי אמירת השבחים כנ"ל.

זהו שמבאר הצמח צדק שם, "שהי' ספירות הן כלים שבחן ועל ידן האין סוף פועל בעולמות להחיותן, ולבנות ולפתור ולהרום ולנטוע בו, ובלי אמצעות הספירות אי אפשר להעולמות להכיל ולקבל ההארה מאור א"ס בעצמו שלא יתבטלו במציאות, ואמנם מודעת זאת שבאמת לגבי עצמות אור א"ס הי' ספירות בטלין ממש.. ולזאת כדי שיתלכש האור א"ס בי' ספירות לפעול על ידן בהעולמות הוא השפלה גדולה.. והנה בששת ימי בראשית האיר ה' מעצמו ומאליו וצמצם אורו להתלכש בי' ספירות.. אולם הארה זו בצמצום, ועיקר האור נמשך על ידי מעשה

"וכנודע ממה שפירש קדוש ה' הרב המגיד ז"ל. . שהתלכשות במדת גדולה הוא ספירת חסד עליון, להחיות עולמות אין קץ ממש - היא ענוה גדולה אצלו יתברך"

לעולמות. ובה גופא מעוררים אצלו יתברך את מדת ענוותנותו, שישפיל עצמו להאיר במדותיו יתברך כדי להשפיע לעולמות ולמלא את בקשותינו.

בקשות לגילוי אלקות

זווית נוספת לתוכן ההתבוננות בפסוקי דמורה מבוארת בדברי אדמו"ר הזקן (לקוטי תורה בלק ע, ד), על פיה ההתבוננות בכך שכל הבריאה אינה אלא מזיו והארה מהקדוש ברוך הוא משנה את כל הגישה של האדם ל"בקשת צרכיו":

לדבריו, "עיקר המבון הוא ברוך אתה הוי' - שיהיה המשכת אור אין סוף", כלומר: תוכן הבקשות בשמונה עשרה הוא - המשכת והתגלות אלקות, ולכן חוזרים ואומרים שוב ושוב "ברוך אתה הוי'", אמירה שתוכנה הוא המשכה מ"אתה" לשם הוי'. ובלשונו שם: "ברוך אתה הוי' היינו שמבקשים שיהיה התהוות והמשכת שם הוי', מבחינת אתה שהוא אור אין סוף שלמעלה מעלה משם הוי', כי שם הוי' מורה על השתלשלות המדרגות יו"ד צמצום ה' התפשטות וי"ו המשכה כו'. ובח' ההארה הנמשך בהשתלשלות מדרגות אלו הוא הארה מצומצמת לבר לגבי האור א"ם שלמעלה מהשתלשלות. וזהו ענין הבקשות בשמונה עשרה, היינו שיהיה ברכה והמשכה הארה רבה ועצומה מלמעלה מסדר ההשתלשלות".

אלא שאם כן, מהו תוכן הבקשות לצרכים פרטיים, כמו רפואה וברכת השנים וכיו"ב?

מבאר על כך אדמו"ר הזקן (שם) בשני אופנים:

ורופא חולי עמו ישראל ומברך השנים על דרך משל, הוא הכלי שבו מתגלה אלקותו יתברך למטה בגשמויות, כשנותן חיים ובריאות לחולים וברכה על פני האדמה כו', נמצא שכל בקשות שבשמונה עשרה הם כלים לגילוי אלקותו ית' ממש למטה.

ועוד, כידוע ומבואר בזה, דלית ברכתא שריא באתר ריקניא, דהיינו שאי אפשר להיות המשכת האור, אלא אם כן יש כלים שישרה בהן. לכן אנו מבקשים ענינים רפואות החולי וברכת השנים, וכן כל הברכות דשמונה עשרה, שהם כלים שבהם יהיה השראת אור אין סוף.

ובמקום אחר (מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה ח"ב ע' תשלה-תשלט) ביאר באופן נוסף:

הח"י ברכות שבתפילה לכאורה הם בשביל האדם, כמו ברכת רפואנו וברכת השנים. אבל האמת אינו כן.. לא נתקנה

הברכה בשביל האדם להתפלל על צרכיו.. אלא ודאי כמו שאמרנו שהוא רק המשכת אלקות שהמשיך אלקותו על ידי אותה ברכה, כגון ברכת השנים כשמתברכת השנה בכל טובה אזי יש התגלות אלקות בעולם, וכן קיבוץ גלויות כשמבקין אותנו מן הגלות אזי יהא ניכר גדולתו ית', וכשיש לאדם חולה ח"ו בודאי צריך לאותה המשכה, כשיתפלל אזי יהי המשכת אלקות".

על פי זה מבאר אדמו"ר הזקן שם את מה שכתב הטור (סימן קא) שבדיעבד צריך לכוון לפחות בסיומי הברכות - משום שעיקר הבקשה היא שיהיה "ברוך אתה הוי'!"

לביאור זה, הבקשות בשמונה עשרה הן שיהיה גילוי אלקות. אלא שמעתה נשאלת השאלה לאיך גיסא: מצות התפלה הלא היא "בקשת צרכיו", וכיצד זה יגיע האדם לבחינה כזו שגילוי אלקות יהפוך לצרכו האישי, עד כדי כך שעצם הרפואה והחיים הקיומיים יהפכו לכלי והיכי תמצי בלבד לגילוי אלקות?

אמנם, לאחר שיתבונן האדם כיצד כל מציאותו ומציאות העולמות מצד עצמן אינן אלא מהארה ממנו יתברך, וכל מה שהקב"ה מתייחס להשפיע לעולמות היא ענווה והשפלה עבורו - אזי ישם אל לבו כמה רחוק הוא מעצמותו של הקב"ה, ויתעורר בתשוקה גדולה ולבו יבער באש להבה לצאת ממצאיאותו ולהדבק בעצמותו יתברך. "והנה על דרך זה נתקנו כל פסוקי דמורה, כדי לעורר ולהגדיל בחינת הצמאון בקרב איש ולב עמוק, בשומו ללבו איך אפילו השמים ושמי השמים והמים אשר מעל השמים יחללו את שם כו', בחינת שמו בלבד, וגם בחינת שמו הוא נשגב בבחינת לברו, דלית מחשבה תפיסא ביה כלל רק הודו וזיוו של שמו על ארץ ושמים כו'".

וכך, כשיגיע לתפלת לחש, או-אז יבקש מעומק לבו שתהיה המשכת וגילוי אלקות בעולם ובנפשו.

והנה, לעיל הובאו דברי העקידה והמבי"ט שמטרת הסיפור שבחחו של מקום היא בשביל להכין את לב האדם לתפלה. אמנם לפי דברי אדמו"ר הזקן, סיפור שבחיו של מקום יכול גם לשנות לגמרי את תוכן בקשת צרכיו: אם קודם התפלה הרגיש האדם שחסר לו מזון או רפואה וכיוצא באלו - הרי שעתה חש הוא כי מה שחסר לו הוא גילוי אלקות, וממילא יעמוד לבקש על צרכים אחרים ממה שתכנן בתחילה!

התפרצות

געגועי הנשמה

לפנינו הפרק החותם של הספר 'שווה לכל נפש' - תפילה, בהוצאת 'מעיינותיך', העוסק כולו בסדר התפילה על פי המתבאר בחסידות. בפרק זה הובאו סיפורים מחסידים עובדי ה', המעניקים הצצה לעולמם הנעלה של חסידים מדורות עברו ועבודתם בשעת התפילה, והרי הם בכחית "גדול שימושה יותר מלימודה".

הרב משה שילת

מידתו, וכשהיה בגילופין שאלו מה מצבו בעבודת התפילה. גם אז סירב האברך לענות, אך לבסוף אמר "ביום שבו לא מתחדש אצלי בתפילה שום דבר בהשוואה ליום האתמול, אני חש כי טוב מותי מחיי!" נענה ר' אייזיק ואמר: "את זאת רציתי לשמוע".

בוא אל התיבה

כלות הנפש והחייאת הגוף

כך מתאר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ את תפילתו המופלאה של ר' מרדכי, שהיה גאון עצום בנגלה ובנסתר, אך רק לאחר התקרבותו לבעל שם טוב למד כיצד להתפלל והשקיע בתפילה מדי יום כשש שעות:

"כשר' מרדכי מתפלל - כל־כולו שקוע בתיבות התפילה. אינו רואה ואינו שומע את הנעשה סביבו. הוא נוהג להתפלל תפילה חרישית ללא הרמת קול, אך לעתים אומר פסוקים וקטעי תפילה בקול רם, בניגון ובשמחה.

"למסתכל מן הצד על תפילתו של ר' מרדכי, תנועותיו והניגון המלווה אותו, נדמה הוא כאחד שנפשו כלתה לדבר־תענוג, גופו נראה כמתמוגג מהתרגשות ומרגישים במאבק המר המתחולל בו, רצוא ושוב, מצד אחד כלות הנפש ומאידך החייאת הגוף. רואים רגעים של כיליון בהם הפנים לבנות כסיד, העיניים שקועות ללא תנועת חיים וכל הגוף כאילו מתפורר, וכעבור רגע תנועה הפכית, תנועה

התפילה היא המקום לחוויות רוחניות. עת הדודים של ההתחברות לה' היא אישית ופרטית, ולא רק שכל אחד חווה אותה בצורה שונה, אלא שכל יום הוא עולם בפני עצמו. אף אחד לא יכול לשחזר מצב רגשי או לצפות אותו. "וכשאתה מתפלל אל תעשה תפילתך קבע" (אבות ב,ג), הלב של אתמול איננו הלב של היום, והחוויות של היום לא יכולות להיות החוויות של מחר. ובכל זאת, כדאי לעתים לשמוע על חוויות של אחרים, גם של אלו שאין ביכולתנו להגיע לדרגתם, בשביל לכוון את החוויות שלנו לעלות ולהתעלות.

בקרב חסידים יש עיסוק רב בתיאור חוויות התפילה של חסידים בעלי צורה, ובמידת מה יש בהן מיקוד יותר מסיפורי תפילה של האדמו"רים. כי לתפילת האדמו"ר מי ידמה ומי ישווה, אבל חסידים עובדי ה' הם דוגמה וסמל שכל אחד יוכל להתקרב לדרגתם ולשאוף אליה.

הסיפורים מובאים כאן ללא פרשנות נוספת, כדי שכל אחד יבין את הדברים על־פי מדתו ו"לפום שיעורא דיליה".

טוב מותי מחיי

לגאון החסיד ר' אייזיק מהומיל היתה קבוצת תלמידים בני עליה, אברכים עובדי ה' מופלגים, והוא רצה לדעת מה דרגתם בעבודת התפילה אך הם מעולם לא הסכימו לדבר על עצמם.

פעם אחת, בעת שהיו מסובים להתוועדות, נתן ר' אייזיק לאחד האברכים לשתות מעט יתר מכפי

ר' ניסן היה משכים מדי יום בין השעה ארבע לחמש לפנות בוקר. לאחר שסיים את סדר ההכנות לתפילה - שכלל טבילה במקווה, אמירת כל ספר התהילים, חזרת עשרות פרקי תנאי בעל'פה ולימוד מאמר חסידות במשך כשעתיים - היה ניגש להתפלל ב"עבודה". תפילת שחרית שלו ארכה בקביעות בין שלוש לארבע שעות, ונמשכה עד הצהריים.

לא פחות מעצם ההנהגה המופלאה הזו, מפליא כוח ההתמדה העצום שלו. הסדר הזה היה קבוע אצלו במשך עשרות שנים ברציפות בכל ימות החול כולל ביום שישי (!), כך בצעירותו כשכוחו היה במותניו וכך כשנחלש לעת זקנתו. הוא חינך את עצמו שאלו יהיו חייו, הוא לא היה מסוגל להתקיים בלי הסדר הזה. תפילות שבת ויום-טוב היו סיפור אחר, עם סדר עבודה שונה וארוך עוד יותר.

ר' ניסן היה רגיל להתפלל בעל'פה כשהטלית מכסה את פניו. הוא היה עומד כשפניו לעבר הקיר ומתפלל בהתעוררות ובדבקות, כשפניו מאדימות כאש להבה. במשך שעות התפילה עמד ברצף על מקום אחד וממנו לא זז.

היה ניכר שהוא שרוי במאמץ אדיר ותמיד הזיע בעת התפילה. ה'חוזר' הגאון הרב יואל כהן ע"ה סיפר שראה פעם את ר' ניסן מתפלל בבית מדרשו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע ביום חול פשוט. זה היה יום חורפי במיוחד והחמום לא פעל, כולם התפללו כשגופם סוודרים או מעילים. באמצע התפילה הסיר ר' ניסן לרגע את הטלית מעל פניו, והיה ניתן לראות שהוא שטוף באגלי זיעה שנטפו ממנו, פניו זקנו היו רטובים ממש.

כך תיאר הסופר הרב יהושע דוברבסקי את תפילתו של ר' ניסן: "גם מי שלא ידע תפילה חסידית מהי, הרגיש מיד כי לפניו עובד ה' אמיתי. היה עומד שעות ארוכות מול הקיר ושופך את כיסופיו לפני קונו. גופו היה מתוח כמו חייל, וגם מיוגע כמו פועל שעוסק בעבודת כפיים קשה. תנועות גופו כאילו התפרצו בכוח, יחד עם השתדלותו להגביל את תנועותיו המתלהבות. ביד ימינו לחץ בכוח על מצחו, כמבקש לעצור את המרץ הפרוץ ממנו. שפתיו כאילו עצרו בעד סערת הרוח שביקשה להתפרץ מפיו, אך נגינה חרישית כן יצאה מפיו וליוותה את מילות התפילה".

המביעה חיות, הפנים הלבנות נטולות החיים מקבלות צבע, העיניים מתאדמות, עונג שפוך עליהן וכל הגוף חי, מתנועע, אך לאט ובנחת, בהתאם לכללי הניגון".

כל יהודי יכול

ממשיך אדמו"ר מוהריי"צ:

"ידועה תורת הבעל שם טוב על הפסוק שנאמר בנח 'בוא אל התיבה', שכשנשמה יורדת למטה והאדם עסוק בצרכי החיים ומבול דאגות הפרנסה הסובכות אותו מאיים להטביע אותו, העצה לכך היא 'בוא אל התיבה' - להידבק במילות התפילה שהוא מתפלל והתורה שהוא לומד. הדבקות באותיות תגן ש'אתה ובניך ואשתך ונשי בניך' תיושעו מהקדוש ברוך הוא בכל צרכיכם.

"דבקות, אומר הבעל שם טוב, היא המפתח לפתיחת כל המנעולים, ודבר זה - להידבק באותיות התורה והתפילה - הוא בידו של כל אדם. כל יהודי, אף הפשוט ביותר, יכול להגיע לדבקות הגבוהה ביותר, בכך שווים היהודי והיהודייה הפשוטים ביותר לתלמידי החכמים הגדולים ביותר.

"בתפילתו של ר' מרדכי רואים את ה'בוא אל התיבה'. הוא נתון כולו, ראשו ולבו, באותיות התפילה. כל פסוק וכל פסקה הם אצלו נתח חיים. לכל תיבה היוצאת מפיו מלווה נגינה חרישית של כלות הנפש. אין זה ניגון שמחה, כי אם ניגון של געגועים פנימיים. נוסף על כך שר' מרדכי הוא למדן גדול היודע את כל דרשות חז"ל על הפסוקים הנאמרים בתפילה, הרי שכל מילה מכל פסוק מאירה בפני עצמה באור יקרות. ונוסף על כך שר' מרדכי הוא מקובל גדול ויודע מקומו של כל פסוק בעולמות העליונים ובספירות העליונות - רואים בר' מרדכי כיליון הנפש, קולו מלא תחנונים וגעגועים ושובה את הלב".

אגלי זיעה ביום חורף

כמו חייל, כמו פועל

והנה תיאור תפילתו של חסיד מופלג, בן דורנו, רבי ניסן נמנוב (תרס"ד-תשמ"ד), מנהל ומשפיע בישיבות 'תומכי תמימים' ברוסיה ואחר כך בברינוא שבצרפת.

גילוי אליהו?

פעם הגיע הרה"ק רבי שלמה מקרלין אל אדמו"ר הזקן עם אחד מתלמידיו המצוינים, ורבי שלמה השתבח בפני אדמו"ר הזקן שתלמידו זה זכה לגילוי אליהו. הביט אדמו"ר הזקן לעבר החסיד ר' בנימין קלצקר שנכח במקום והיה שקוע באותה שעה בתפילה, ואמר לרבי שלמה: "ואילו אצל אברך זה שעומד עכשיו ב'שים שלום' שבתפילת שמונה-עשרה, מאירה בחינת 'חידה' שבנפש".

אדמו"ר האמצעי אמר על תפילתו של ר' בנימין: "משרתי עליון, מלאכי מעלה, היו רוצים להחליף את עבודתם בעבודתו זו של ר' בנימין".

לא נותנים לחיות

ר' מנחם מאניש מנסזון היה מחסידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש. הוא היה עשיר גדול ואיש עסקים מצליח לצד עיסוקו בעמקות גדולה בתורת החסידות ובעבודת התפילה, בהן היה מתחיל את יומו. לאחר התפילה היה לומד גמרא במתיקות, ורק לאחר חצות היום היה מתפנה לעסקיו.

בין עסקיו בלט המסחר באבנים טובות. פעם אחת הגיעו אליו עם הזמנה גדולה שיכול היה להרוויח עליידיה סכום נכבד, אבל הוא היה עדיין באמצע שיעוריו הקבועים ולא התפנה לכך. כשעתיים לאחר חצות היום נכנס אליו אחד מבני ביתו לומר לו שלא כדאי להפסיד את העסקה. ר' מנחם הפטיר ואמר: "לא נותנים ליהודי לחיות... לא הנחתי עדיין תפילין דרבנו תם וכבר מבלבלים לי את המוח עם יהלומים...".

האזנות סתר

לעתים האזנה לתפילה של עובד ה' מעניקה לאדם שיעור חי בתפילה יותר מכל לימוד. אצל חסידים בדורות עברו היה זה מקובל, וכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ תיאר בכמה הזדמנויות האזנות שכאלו. הנה כמה מהן:

יום כיפור באמצע היום

"בעיירה ליובאוויטש היה יהודי ושמו נחום נחומוביץ', ששימש כ'בעל עגלה'. פעם נכנס

ר' ניסן ייקר כל מילה מהתפילה ויהודים שזכו להאזין לתפילתו התעוררו ממנה מאוד. מדי פעם הוא שילב גם ניגונים בין הפסוקים, שר קטע קצר מתוך ניגון ואז המשיך לפסוק הבא, שב אל הניגון וממנו לפסוק הבא. לא היה לו כישרון מוזיקלי אבל הוא שר בחיות. לפעמים היה משעין את ראשו על הקיר ומפזם בדבקות, ולפעמים היה מתעכב באמצע פרק ועוצר להתבונן בדממה.

אחד הניגונים הקבועים שלו בתפילה היה קטע ללא מילים מסוימו של הניגון "אתה אמרת היטב איטיב עמך". הוא היה שר אותו בקצב איטי במיוחד, ועד היום מתענגים תלמידיו לשיר את הניגון כפי שנשמע מפיו. המשפיע הרב יוסף יצחק גורביץ' מספר שפגש רב חשוב שסיפר לו שלמד בצעירותו בישיבה של ר' ניסן, אך לאחר שנים הידרדר וסר מדרך התורה והמצוות, אבל הניגון הזה של ר' ניסן לא הרפה ממנו ולא נתן לו מנוח עד שחזר לדרך הישר, התמיד בלימודו בתורה ונעשה רב ומורה דרך.

חי משגיח?

ר' ניסן היה שקוע לגמרי בתפילתו ולא הבחין בנעשה סביבו. בניו מספרים כי כשהיה מתפלל בביתו לא הפריע לו שום רעש, ותלמידיו מספרים שכשהיו דברים דחופים בהנהגת הישיבה שהיו מוכרחים לשאול אותו אודותיהם, אך זמן רב עד שהוא שם לב שתלמידיו עומדים מולו.

פעם הוא נכנס להתפלל בבית המדרש שבו למדו הבחורים גמרא, במטרה להחליף את המשגיח שהיה חולה באותו היום. הוא ניסה להתפלל בשקט מבלי להפריע ללימודים, אבל כעבור פחות מחצי שעה כל בית המדרש דמם וכולם הטו אוזן לתפילתו. במשך שעותיים רצופות התענגו הבחורים בלי שהוא שם לב בכלל לעובדה האירונית, שלא רק שהוא לא באמת משגיח, אלא שכולם פסקו מלימודם בעקבות תפילתו...

בני ביתו מספרים שבסעודת מוצאי יום כיפור היה מתעניין באופן קבוע מי היו החזנים שעברו לפני התיבה בשחרית, מוסף ונעילה. כל החזנים היו תלמידיו אבל ביום כיפור לא הייתה כל אפשרות שהוא ישים לב לזהות החזן, מגודל דבקותו בתפילה. ור' ניסן לא נולד כך. הוא התאמץ והתייגע להגיע לאן שהגיע.

"פעם באתי לבית הכנסת והנה אין איש, רק אבא עומד, פניו אל הכותל ומתפלל, מתחנן הוא אל האלוקים ומבקש רחמים. אך בשום אופן לא יכולתי להבין מפני מה הוא מתחנן יותר מכל שאר המתפללים ומדוע הוא זקוק לרחמים יותר משאר האנשים.

"לפתע החל אבי לבכות ככי רב. לבי נפל בקרבי, אבא בוכה. הפעם לא יכולתי להתאפק ואלך אל אימי ואבכה מדוע אבא מאריך בתפילתו יותר מכל שאר המתפללים, והיום ראיתי ושמעתי שאבא בוכה. 'בואי עימי ואראה לך שאבא בוכה'!

"אמי שלחה אותי אל הסבתא, והיא ענתה לי: 'אביך חסיד גדול וצדיק. כל מילה שהוא מוציא מפיו הוא חושב תחילה על פירושה, על מה הוא אומר.' אני זוכר שתשובה זו הרגיעה אותי ומאז השתנה יחסי אל אבי והבנתי שמופלא הוא משאר האנשים.

"בשבתות אחרי שהתפללתי עם הציבור הייתי הולך הביתה ומשם הייתי אוהב ללכת אל הסבתא, לראות את הקידוש הגדול של בני המניין ולהקשיב לדיבורים ולסיפורים. אחר כך הייתי שב לבית הכנסת לשמוע אל הרינה ואל התפילה של אבא.

"זה כשתי שנים ויותר אשר הנני בא בכל שבת לשמוע את התפילה היוצאת מלבו, לב אדם עליון, זה אבי" (ליקוטי דיבורים - בלשון הקודש - ג'ד עמ' 908).

תפילות של רבי

תפילות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב היו בדבקות עצומה וכבר בצעירותו האריך בתפילה באופן שלעתים הדאיג את בני משפחתו.

כשהיה בן שבע-עשרה ביקש המלמד הפרטי שלו מאביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש לדאוג שבנו יקצר בתפילה. כ"ק אדמו"ר מהר"ש ענה לו: "מה יכול אני לומר לו? הוא הרי חש בתפילתו את עניין האמת. וגם גופו מרגיש את האמת, שכן גם גופו כלי לאמת".

פעם בעת תפילתו התחיל דם נוזל מחוטמו, עד שאביו ניגש אליו והניח אצבעותיו על החוטם והדם פסק, והוא לא הרגיש כלל בכל המאורע.

ופעם אחרת היה נראה לאמו שהוא התעלף באמצע התפילה והיא נחפזה לקרוא לבעלה, אביו אדמו"ר מהר"ש. הרבי הגיע, הביט בפניו בנו שבער כמו נר, ואמר: "הוא עומד בדרגת 'לאשתאבא בגופא דמלכא'".

באקראי לבית המדרש בשעת תפילתו של ר' פנחס רייזס, מחסידי אדמו"ר הזקן. כשראה את תפילתו שקע בהתפעלות כזו עד שלקח סידור ואמר "על חטא" של יום כיפור ונפל ל'כורעים'. אצל יהודי פשוט זה הדבר הכי גבוה.

"אז הכריז שהוא והבהמה אינם יכולים להמשיך להיות שווים ואין ברצונו להיות יותר 'בעל עגלה', והפך לשמש בית הכנסת.

"אדמו"ר האמצעי שמע על כך ואמר: 'גולמי עץ' אלו הם למעלה מגאון שבגאונים" (ספר השיחות תש"ג - בלשון הקודש - עמ' קכט).

הדמעות זולגות מאליהן

"השעה כבר מאוחרת, בבית המדרש של הקברנים החלו כבר להתאסף יהודים רבים ללמוד שיעור במדרש. ר' מרדכי (תלמיד הבעש"ט) עדיין עומד ומתפלל, הנאספים מסתכלים בהשתוממות. אחדים מהם מספרים שבשעה שהתפללו במניין ותיקין התעטף ר' מרדכי בטליתו וכפי הנראה מתפלל מאז.

"כמה יהודים יושבים ליד השולחן הדרומי, לא רחוק מהמקום בו יושב ר' מרדכי ומתפלל, מאזינים ומתבוננים כיצד הוא מתפלל ועיניהם זולגות דמעות. הם אינם יודעים בעצמם מדוע הם בוכים, האם בגלל המתיקות שמרגישים בתפילתו, או בגלל הרחמנות כלפיו בשמעם את קולו המלא תחנונים ובראותם פניו מלאות הגעגועים. על-כילפנים כך הוא הדבר, כשרואים ושומעים תפילה כזו - זולגות הדמעות מאליהן" (אגרות קודש ג עמ' רא).

לא ראו אור

"בזמנים עברו, בעיירות הקטנות אנשים לא היו נחפזים. כשעברו ליד בית המדרש באמצע היום היו נכנסים לתוכו, שמעו איך חסיד מתפלל. אחד היה מתפלל וחמישה-עשר יהודים האזינו לתפילתו והתעוררו בהרהור של תשובה.

"כיום, אלו שנולדו בערים הגדולות, במהומה ורעש, עסוקים וטרודים כל היום. הם לא ראו מימיהם אור" (ספר השיחות תש"א - בלשון הקודש - עמ' ז).

אראה לך שאבא בוכה!

במקום אחר מספר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ על האזנותיו שלו בילדותו לתפילות אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, המתחטא לפני קונו:

מעיינותיך

לעילוי נשמת הורינו האהובים
הרה"ח ר' שלום דובער בן הרה"ח ר' אברהם לויק ז"ל
רחל בת הרה"ח הרב שמואל נוטיק ז"ל
ר' שלמה זלמן הלוי בן הרב יוסף זרח פרידמן
בלומה בת ר' מנחם מענדל ונגר
הונצחו על-ידי בניהם שמואל ורעייתו טליה
וצאצאיהם: מוריה, אפרת, שלומית,
ריעות ושלום שלמה
סלבין

לעילוי נשמת
הרה"ח התמים ר' זלמן מרדכי ע"ה
בן הרה"ג הרה"ת הרה"ח ר' אליהו ורבקה ע"ה לוי
נלב"ע ט"ז תשרי ה'תשס"ז
ת.נ.צ.ב.ה

ולעילוי נשמת
ד"ר שפרה נחמה בת ר' מנחם מענדל הלוי
ודבורה ע"ה לוי
נלב"ע י"ז כסלו תשע"ג
ת.נ.צ.ב.ה